

AD
SCARLATINAM

SPECTANTIA QUÆDAM.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

QUAM,

CONSENSU ATQUE AUCTORITATE

AMPLISSIMI MEDICORUM ORDINIS,

GRADUS

DOCTORIS MEDICINÆ

IN

**UNIVERSITATE CAESAREA LITTERARUM
DORPATENSI**

RITE ACQUIRENDI CAUSA

SCRIPSIT AC LOCO CONSUETO DEFENDET

Leopold. Kortmann, *medicus.*

DORPATI LIVONORUM,

TYPIS HENRICI LAACKMANNI.

MDCCCXLIX.

Praefatio.

Imprimatur

haec dissertatio ea conditione, ut, simulac typis fuerit excusa, quinque ejus exempla tradantur collegio ad libros explorandos constituto.

Dorpati Livon. die XII mens. April. a. 1849.

(L. S.)

Dr. **Bidder**,
ord. med. h. t. Decanus.

Rerum mearum conditioni institutisque exigentibus cedens, judicio publico rei ad artem, quam profiteor, pertinentis tractatum submittere instituo; cujus argumentum ex iis sumsi, quae proprio intuitu proximeque cognoscendi opportunitatem, officii mei partes implens, nactus sum. Ne vero arduum videatur, quod ex hisce morbum imprimis elegerim, de quo non plurimi modo autorum, sed artis ac scientiae principes abunde tractarunt; vel, quam facile fallam, suspicionem excitet, me eximii quidquam graviorisve momenti ad morbi cognitionem adjuvandum conferre velle, — protinus praefemoneam necesse est, me non nisi ea potissimum, quae simplex ingenuaque praxis effecit ac docuit, prolaturum. —

Quae experiendi facultatem scarlatina, per annorum 1845, 1846 et 1847 decursum in oppido Orel ejusque viciniis, plus minusve divulgata, mihi porrigit. — Media a. 1845 aestate, aestu ingenti, coeli temperie sicca, tonitruumque ac ventorum levitate insignita, genio morborum peculiari quodam, haud dominanti, minime quidem gastrico, in ipso oppido statim primi scarlatinae casus occurrerunt; singuli ad spatium angustum limitati, ingressu decursuque rapidis, eximia ad sensorium ailligendum proclivitate excellentes. Ex illo, quo primum apparuerat, loco, morbum

latius sensim, contagionis ope, propagatum, persequi haud difficile fuit. Eadem etiam coeli conditione continuante, ad magnam pervulgatamque extensionem haud proventus, brevique, vehementia destitutus, morbus decursum lentiores aliquantum regularemque potius assumsit; non, nisi infantes, duorum ad septem annorum, tentavit, sine sexus ordinumque discrimine observato, eademque in familia, quot hujus aetatis fuerint, omnes deinceps invadens; exanthema ubique uberrimum (exceptis scilicet casibus, qui, eo nondum effuso, jam morte finiti), miliarisque potius speciei, conspectum. Ne uno quidem in casu, per omnem morbi decursum, tunc temporis angina reperta, nec non et in hydropem exitus desideratus. Subeunti autumnio variolae accesserunt, multumque pervulgatae. Versus anni 1846 initium, tempestate humida, frigore sat moderato, morbis indolis rheumaticae ac catarrhalis praevalentibus, scarlatina rarius sensim, Angina adjuncta, sub vernum tempus rarissime conspecta; tum omnino disparuit. Aestatis sequentis tempestate maxime variabili, morbi cujusvis — ut hoc anni tempore illis locis fieri solet — proventus rarus fuit neque praevalentis cujusdam. Sub finem autumnii, sicci ac frigidissimi, scarlatina iterum, eodem tempore pluribus variisque in oppidi partibus simul apparuit; minores natu praecipue, sed tamen et adolescentes invadens; synochali febris indole ex initio praevalenti; exanthemate largo plerumque atque intenso; minori ad cerebrum quam ad pericardium, in majoribus praesertim, affligendum, proclivitate; angina parum conspicua, saepissime desiderata; ad exitum in hydropicas affectiones propensione magna excellens. Quod ingenium scarlatina ad initium usque a. 1847 servavit. Coeli tempestas tunc multum variabilis evasit — frigoris inferioris humidique ad altum et siccum transitus ac vice versa, frequentissimi rapidique occurrerunt; quarum tamen vicis-

situdinum vis constans certaue in singulorum morbi casuum speciem decursumve haud satis fuit conspicua. Imo vero ille, hujus ex anni initio latius multo diffusus, sub coeli conditionibus maxime diversis, eandem ut plurimum continuit formam — infantes solummodo, annum decimum nondum attingentes, aggrediens; reactionis universae modus multum differens; quamvis enim, morbo late adeo divulgato, sthenicus praevaluit, eodem tempore tamen in aliis synochalis, in aliis etiam adynamica febris indoles conspecta; exanthema in genere non tam large evolutum, quam anno praegresso, evolvendi rationem decursumque minus regularem exhibuit, speciem maxime variantem; angina — rationem certam cum ceteris symptomatibus haud continens, frequentior quidem, quam ante, occurrit, multo tamen saepius minime indagari potuit; nusquam intensitatem ambiguum attigit. Longe prae omnibus tamen scarlatina tunc eximia ad cerebri labem proclivitate excelluit; quippe quae, conditionibus afflictorum maxime diversis, quovis in morbi stadio, symptomatumque ceterorum cuicunque rationi associata. Malorum post-humorum, inprimis hydropis, non adeo, magna fuit frequentia. — Ad summum evolutionis gradum, et quoad extensionem et gravitatem scarlatina versus Februarii mensis finem adscendit; quod fastigium ad dimidium Martium usque continuit; ab illo inde tempore, subito fere, recentes casus in ipso oppido haud conspecti, morbo ad vicinias longius sensim translato.

Praeter variolas, quas supra memoravi atque catarrhales vel rheumaticas affectiones, aliud quoddam morbi genus una cum scarlatina praevalens haud conspectum; notabilis admodum vero fuit typhi, illis locis alias, praesertim hieme, frequentissimi, tunc temporis eximia raritas. E morborum numero, quibus jamdum praeexistentibus scarlatina associata, exanthemata chronica varia, ac

scorophulae majorem multo occuparunt partem; tuberculosi affictos scarlatina rarius invasit, vim infestam autem in illius velociorem postea decursum haud dubiam exercuit. Morborum acutorum inflammatoriae indolis cum scarlatina connexum haud reprehendi, cum febre intermittenti raro, cujus tunc decursus advenienti scarlatina intererant.

Originis observati me morbi conditiones — num contagii, num miasmatis vi excitus fuerit — firme decretu quidem difficile; e varia tamen illius exordii ratione — tunc singulis, ad spatium angustum limitatis casibus, sensim propagatis; tunc ab initio jam latius divulgatis variisque in locis statim prodeuntibus — quantum concludi potest, verisimile, illum tum contagio allato provocatum, tum spontanea genesi exortum fuisse. Contagiosam scarlatinae vim, in distans etiam agentem ac tenacem satis, in dubium vocari non posse, persuasum mihi habeo. — Aetatis individuorum momentum manifestum, non in morbi frequentiam solum, sed certis temporibus in speciem etiam conspexi. Maximum aegrorum numerum infantes, tres ad septem usque annos nati, constituerunt; majores rarius affligebantur; neminem, qui decimum octavum annum superaverat, correptum vidi. Ex his quo minores nati, eo facilius morbi specie graviore implicataque afflicti et quidem infantum sensorium praecipue, puerili aetate pericardium saepius affectum inveni; aegritudine posthuma, hydrope inprimis, majores frequentius laborarunt. Sexus in morbi frequentiam variamve formam aut exitum discrimen conspicuum animadvertere haud potui. Neque etiam aegrorum corporis constitutio differens manifestam aliam atque in reactionis universae indolem vim probavit. Individua corpore gracili, cute tenera, capillis subflavis praedita, praecipua ad scarlatinam proclivitate excellere, minime quidem confirmatum reperi, sed modo in illis cutis efflorescentiam uberius plerumque laetiusque evolutam.

Haec pauca praefatus, veniam demum ut expetam, permissum sit: primum rationi, quam pro re proposita disserenda adhibui, quod non singulis morbi casibus allatis ac descriptis, quod cuique conveniat, consideraverim atque speciatim constituerim, sed, quae e cunctis collectis intellecta ac concludenda mihi videbantur, generatim protuli, quod quidem non modo minus molestum, sed aptius etiam putavi; tunc alteri hujus commentationis vitio, sat gravi certe nostra praecipue aetate, eoque constituto, quod cadaverum sectionum eventu haud consummata opinionesque prolatae firmis argumentis, authopsia eruendis, non confirmentur. Hac tamen ratione ne culpa mihi forte ac negligentia imputetur, animadvertam necesse est, illis locis, ubi muneris officia equidem exercui, cum praejudiciis tum societatis moribus, invincibile sectiones instituendi impedimentum constitui.

Libri in usum adhibiti ac citati.

- Kreyzig, Abhandlung über das Scharlachfieber u. s. w. Leipzig 1802.
 Stieglitz: a) Versuch einer Prüfung und Verbesserung der Behandlungsart des Scharlachs. 1807.
 b) Pathologische Untersuchungen, Bd. 1. 1832
 Goeden: Von dem Wesen und der Heilmethode des Scharlachfiebers. 1822.
 Seifert: Bemerkungen über das Scharlachfieber. Greifswald.
 Berndt: " " " " 1827.
 Neumann: Specielle Pathologie und Therapie. Bd. 1. 1832.
 Schönlein: Vorlesungen über Pathologie u. s. w. Bd. 2. 1832.
 Eisenmann: a) Die vegetativen Krankheiten u. s. w. 1835.
 b) Die Krankheitsfamilie Pyra. Bd. 1.
 Pauli: Beobachtungen über Ruhr und Scharlach. 1835.
 Wendt: Die Kinderkrankheiten, system. dargestellt. 1835.
 v. Ammon: In Analecten über Kinderkrankheiten. 1836. Heft 11.
 Reissner: Kinderkrankheiten. Bd. 2.
 Henke: " " " " Bd. 1. 1837.
 F. J. Jahn: a) Beiträge zur Erforschung der Scharlachkrankheit, in Analecten über Kinderkrankheiten. Bd. 1. Heft 4, 1837.
 b) Zur Naturgeschichte der Schönleinschen Binnenausschläge. Eisenach 1840.
 Fränkel: Handbuch der Kinderkrankheiten. 3. Lieferung. 1838.
 Fuchs: Die krankhaften Veränderungen der Haut. 1840.
 Henle: Pathologische Untersuchungen 1840; von den Miasmen und Contagien.
 Breßler: Die Kinderkrankheiten. 4. Lieferung, 1842.
 Kiliet und Barthez: Handbuch der Kinderkrankheiten, deutsch von Krupp. 2. Thl. 1844.
 Engel: Zeitschrift der Gesellschaft der Aerzte in Wien. 1845.
 Löschner: In Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde. Prag 1846. 3. Jahrgang, 3. Band.
 Cannstatt: Handbuch der medicinischen Klinik. Bd. 2. 1847.
 Rademacher: Erfahrungsheillehre. Bd. 2. 1848.
 Im Journal für Kinderkrankheiten, herausgegeben von Behrend und Hildebrand; Aufsätze über Scharlach von
 Helfft: 1843. Julii; Bd. 1. Heft 7.
 Guersant, 1844. Bd. 3. Heft 1.
 Lefevre, 1845. Bd. 5. Heft 2.
 Werbach, 1846. Bd. 6. Heft 5.
 Legendre, 1847. Bd. 9. Heft 5.
 Rubik, 1847. Bd. 8. Heft 5.
 Roivot, 1848, Bd. 10. Heft 7, 8.

Prae omnibus profecto desideretur, ut morbum, quem perlustrare mihi proposui, definiam; huic tamen desiderio imparem me confitear, necesse est, quum scarlatinae indolem internam penetrare non potius quidem mihi, quam illam extra omne dubium ponere cuivis, ingenio et sagacitate, qua quisque praeditus, studioque omni ac diligentia huic rei. eruendae impensis, hucusque contigit. Proinde, quum hypothesium prolatarum numerum adaugere, quod rem parum adjuvat, haud cogito, ea quae ad scarlatinam cognoscendam pertinent, conditione symptomatisque, quibus in conspectum provenit morbus, describendis contineantur oportet. Qua descriptione simul, quae superflua quidem videatur atque odiosa, ut ea, quae constantia essentialiaque habenda mihi videntur, ab illis, quae minus necessaria fortuitaque potius, sejungam, assequar.

Exortus atque evolutio scarlatinae mihi occurrit haec plerumque:

Elapso a morbi origine intervallo tum longiori, tum breviori, praevis valetudinis laesae signis, vel etiam sine prodromis conspicuis, morbi symptomata essentialia apparent: systematis vasorum irritatio, intensitate varia quidem, firmis tamen quibusdam notis insignita; efflorescentia dein, ut plurimum in cutis superficie, vel intus etiam vergens; sub finem morbi, decursum plus

minusve ratum continentis, nascenti proprio contagio, cuticulae conspicuus decessus.

In temporis spatio, quod a primo initio ad finem usque percurrit scarlatina, aetates quasi duas — morbi nondum evoluti, alteram morbi confirmati, agnoscere aptius mihi videtur; quarum utramque in stadia certa dividere licet.

Quantum temporis a viri — contagii vel miasmatis — in corpus suscepti momento, initio scilicet affectionis morbosae, donec prima aegritudinis symptomata appareant, elabatur, hoc quidem singulo in casu pro variis conditionibus multum differre posse videtur; nec, nisi non plus quam semel certo contagionis copia data, statui poterit. Ex illis casibus me observatis, ubi reiteratam continuatamve infectionem locum non habuisse, quam maxime verisimile, id concludi posse videtur, stadium hoc latentis morbi nonnullas interdum horas, alias nychthemera ad tria, non ultra, eoque minus plerumque durare, quo vehementior morbus evolvatur; quod tamen, si contagii vi identidem facultas data, eaque quasi accumulata, longiori etiam latentiae stadio morbum gravissimum succedere, minime excludit; vix alia enim ratione explicetur, cur, si in una eademque domo plures deinceps affligebantur, primi levius, qui ultimi contra, gravissime laborarent; quod sine exceptione vidi.

Valetudinis aegrae symptomata prima — prodromi — constantis quidquam minime exhibent, singulis in casibus maxime imo varia; tum incerta omnino, tum systema organorum unum alterumve, vel regionem quandam, tum organon singulum praecipue spectant; eo autem attentione quam maxime digna, gravissimique evadunt momenti, quod saepe locum, quem postea morbus pro principali sede sibi electurus, indicant. — Stadium hoc tum brevius, tum longius, ab uno ad tres quatuorve dies, protrahitur; nec non de hujus etiam, quod supra de latentiae stadii diuturnitate quoad morbi succedentis indolem notavi, valeat; non defuerunt tamen etiam casus, quibus signa praenuntia quaecunque aut prorsus desiderata, aut ob levitatem praetermissa.

Scarlatinam evolutam febris confirmat, pro variis conditionibus intensitate quidem ac specie aliquantum differens, quapropter symptomata, quae illi cum statu febrili ex aliis quibuscunque causis exorto communia — coenaesthesia turbata, somni, appetituum naturalium, secretionum excretionumque alienatio, exacerbationum tempore sensorii affectio aliaeque — plus minusve etiam variabunt; quam vero, dum modo aliquatenus promota, prae alia quavis febre distinguunt:

caloris ex aegro corpore emanatio eximia, quem cum aegri ipsi maxime vexantem percipiunt, tum adstantibus halitu aestuoso adtactis, vel manus aut thermometri ope corpori admoti comprehendere licet; qui eo major in genere, quo vigentior universa reactio, quo magis centralium systematis nervi organorum, imprimis cerebri, simul efficientia exaltata; qui vero in recta cum exanthematis intensitate ratione versatus mihi haud videbatur, neque cum una arteriarum pulsuum frequentia; potius quidem cum respirationis acceleratione; pulsuum arteriarum singularis habitus ¹⁾ dein; frequentia scilicet excedens, quae apud adultos etiam vix infra 120, saepius ad 160 altiusque pro horae scripulo adscendit; celeritas porro et cum apparenti magnitudine juncta inanitas, unde facilius comprimuntur;

linguae demum facies peculiaris ²⁾, quippe quae jam ab initio hujus stadii vel omnis, vel, si indumento involuta fuerit, marginibus solis primum et apice, ruberrima, turget splendetque ac papillis filiformibus tumidis atque erectis, frago similem offert aspectum.

1) Quem ab evoluta in tunica vasorum intima entexanthemate *Jahn* [l. c. a) p. 129] derivat; aliis quidem haud confirmato.

2) Priorum utriusque symptomatum in scarlatina constantia a plurimis etiam confirmatur autoribus [*Stieglitz* l. c. a) p. 283, *Schoenlein* l. c., *Cannstatt*, *Fuchs* aliisque multis]; linguae habitum hunc inter alios jam *Berndt* l. c., perpetuum adeo reperit, ut ex unico illo, si alias dubia diagnosi, scarlatinam statuerit; nec non *Wendt* l. c., *Rilliet* et *Barthez* l. c. p. 378, constantem repererunt; *Schoenlein* l. c. p. 369.

Tribus hisce enumeratis notis, quas ne uno quidem in scarlatinae evolutae casu desideravi, quas itaque non possum quin pathognomonicas habeam, duo etiam accedunt symptomata, non adeo tamen constantia:

odor quippe specificus, quem aegrorum exhalatio spargit, qui illi quem ferae claustrum retentae e longinquo dissipant plus quam aliis, quibus comparatus est, accedere mihi videtur³⁾, quem tamen non nisi vehementioribus in casibus, vel ubi aëri restaurando diutius male prospectum fuerit, reprehendere licuit;

fluidi denique electrici effusio, quae ex pruritus sensatione eaque ac si aciculis cutis pungatur, e caloris porro altioris etiam, quam thermometer comprobatur, sensu cum ipsis aegris tum aliena manu percepto verisimilis, electrometro adhibito etiam confirmatur⁴⁾. Quod tamen signum, quamvis frequens, in leviori quoque casu desiderari solet.

Stadium hoc — invasionis — quoad tempus non aequale, unum plerumque, attamen ad tria etiam usque occupat nycthemera, quibus elapsis, sequenti excipitur — exanthematico.

Instigatam etiam saepius vasorum systematis actionem in cutis superficie efflorescentia sequitur, a superioribus partibus, collo capiteque, ad inferiores sensim serieque continua se diffundens; vel cito omne fere corpus simul obtegens; vel etiam ad regiones singulas distinctas apparens ad easque limitata; tum unico tractu, tum iterato prorumpens. Evolvantis efflorescentiae ratio varia: tum maculas primitus rubore aequabili tinctas, sub digiti pressione disparenti, illa sublata a margine restituto, planas, laeves, parvas, aciculae capiti vel lenti magnitudine pares, formae rotundae, oblongae, vel incertae irregularis, sensim latius diffusas atque confluentes, itaque regionem certam vel totum

corpus uno tenore tegentes vidi; multo saepius punctula⁵⁾ primum, a pulicum morsibus quasi orta, rubore plus minusve saturato tincta, plana, rariora aut conferta, quae mox areola rubescenti circumdabantur; unde efflorescentia latius extensa, pro stigmatum, quae tamen conspicua distinctaque manserunt, frequentia, tum confluentia, tum discreta; non raro punctula mox dicta elevabantur, papulas ita vesiculasve minimas formantia, vel hae in maculis etiam aequabiliter tinctis apparebant, unde aspredinem quandam adepta cutis videbatur; fluidum quoddam in vesiculis contentum reprehendere nunquam potui; neque pustulae unquam vel bullae mihi occurrerunt. — Quamvis rarius id contigit, non defuerunt tamen casus, ubi omni adhibita attentione nulla in cute efflorescentia indagari potuit, ubique, cutem mutationi cuidam morbosae obnoxiam fuisse, ex cuticulae decessu sequenti solo elucuit. Color, quem exhibet ornata efflorescentia cutis, multa variaque ostendit discrimina, quippe non semper is, quem scarlatinae peculiarem contendunt-coccineus flammeusque; saepe subalbidus, subflavus; vel pumiceus, livescens occurrit; neque constans stabilisque, multum contra mutabilis. Cutis ita affecta, ut plurimum sicca, praeter aestum, pruritusque passim, turgorem exhibet notabilem. Tempore pro exanthemate erumpenti breviori vel longiori, a nonnullis horis ad nycthemeron, vel duo, vix ultra, consumto, illud per varium etiam spatium evolvitur, evolutum plus minusve temporis exstat, tunc eadem, qua erupit serie, vel sine ordine involvitur atque evanescit. Symptomata febrilia stadio praegresso propria, supraque enumerata, aequae et exanthematico conveniunt stadio, quoad intensitatem vel aequa ac cutis efflorescentia ratione aucta; vel immutata potius; vel etiam, exanthemate effuso, decreascentia, quod tamen rarissime accidit.

3) Cui comparatus ab *Heim*; quem *Wendt*, exanthemate nondum effuso, constantem assumit.

4) Quam *Schoenlein* l. c. p. 332, *Fuchs* l. c. p. 975 perpetuum putant.

5) Quae illi similis species, quam *Bicker*, *Kreyssig* [l. c. p. 9, 10] afferunt, quam *Jahn* [l. c. a) p. 119] constantem conspexit; quam *Rilliet* et *Barthez* [l. c. p. 367, 371] ut solitam describunt.

Sequitur desquamatio, — prouti tenerior vel spissior cutis afflictorum habitus, non quidem pro varia exanthematis specie vel intensitate, — tum pulveris, tum lamellarum, vel membranarum instar epidermidis diruptae decessus; unicus vel etiam reiteratus; eo largior in genere, quo magis reactionis universae symptomata evoluta fuerint; minus quidem cum exanthematis ubertate rationem rectam continens; qui unius vel duarum hebdomadam decursu plerumque peragitur. Comitatur saepissime epithelii abjectio cavum oris, nasi, fauces, pharyngemque tegentis. Non raro alvus diarrhoica frequens; saepius urina sedimentis variis instructa; cutis interdum perspiratio aucta hoc tempore conspecta. Systematis vasculosi agitatio, excedens prioribus stadiis, desquamationis tempore, si ad faustum morbus tendit exitum, disparet; calor ad normalem revertitur statum; lingua humescit habituque illo proprio sensim destituitur; articularum pulsus, uti ante celeritate ac frequentia excelluerant, hoc stadio saepe, eximia raritate ac lentitudine insignes, 50 ad 40 usque, intra horae scripulum, non raro reprehensi.

His paucis scarlatinae, dummodo simplex, evolutionem ac decursum solitum, sicuti vidi, adumbrare conatus sum; nec nisi symptomata, quae quocunque in casu, plus minusve evoluta, comprehendere licuit, quae igitur necessaria, essentialia mihi videntur, potissimum enumeravi. Quamvis singulorum morbi casuum vix unus alteri prorsus similis reperiatur, non desiderantur tamen criteria quaedam majori numero communia, quae in morbi cum speciem et decursum tum in illius ingenium benignum malignamve atque in exitum curandique rationem, proinde plus minusve modificandam, vim haud dubiam exercent; quamobrem species varias pro varia morbi a solita legitimaque forma declinatione statuere aptum videatur.

Efflorescentiam cutaneam inter essentielles scarlatinae notas quidem enumeravi; non modo quia in morbi casu quovis aliquatenus provecto vix plane desiderata, sed quia peculiaris processus scarlatinosi cum cute relatio ex eo etiam patet, quod,

ubi exanthema per morbi decursum defuisse visum est, sub finem nihilominus cuticulae abjectio, et larga interdum, sequebatur. Longe tamen abest, ut cuti in hoc morbo eam dignitatem, efflorescentiaeque id tribuere possim momenti, quod illi vindicare in consuetudinem venit. Satis quippe constat, quod ab omnibus etiam conceditur autoribus, cutis affectionem ex initio neque praenuntiis quibusdam constanter portendi, neque inter prima morbi symptomata apparere, sed signis huic propriis jamdum evolutis succedere; e quo, symptomata illa quae ad organismum universum afflictum referenda, exanthematis sequelas esse non posse, haud difficile sane intellectum. Rari illi parumque evoluti casus, ubi, praetermissis omnibus signis praeviis, exanthema subito primumque conspectum fuerit, legem supra notatam frangere vix valebunt; in his enim et exanthemate effuso, aegritudinis signa aut levia cuncta, aut nulla fere percipiuntur. — Tunc autem typus quidam efflorescentiae vel quoad temporis spatium quo erumpit, et quod exstat; vel quoad evolendi atque involutionis rationem; quoad speciem quam ostendit; intensitatem extensionemque minime conspicuus; nec demum has illius varietates per se necessitudine quadam firma morbi totius decursum, indolem, discrimen exitumve attingere vidi⁶⁾ neque illius cum locali quavis affectione interna relationem certam⁷⁾; cum reactione universa non aliam ac pro hujus modo plus minusve evecto ad cutem etiam turgorem majorem debilioremve ac vigorem conspexi. Quibus consideratis, efflorescentiae non nisi inferius symptomatisque posterius pretium neque alia ac finis quasi, quod tendat morbus, notio convenire videtur; quo debito nisu, condi-

6) Haec omnia *Stieglitz* [l. c. a) p. 110 et sq.], nec non *Jahn* [l. c. a) p. 133 et seq.] affirmant; aliique

7) Num certior magisque constans inter exanthema internamque in variis membranis eruptionem, sese mutuo supplens sc., ratio exstet, quod ex epidermidis epithelique abjectione observata ac comparata concludendum putat *Helff* [l. c. p. 11 et.]; num porro scarlatinae prodromi varii ex unica in membranis intestinalis eruptione derivandi — hoc quidem confirmare non valeo.

tionibus quibusvis, vel inhibito vel intercepto, morbi decursum varia ratione a solito deflecti quidem posse, sequelas graviores autem quocunque in casu neutiquam necessarias esse, ut experientia confirmatur, non difficiliter sane intelligitur.

Exanthematis igitur specie modoque varianti, ob inferius illorum momentum mox uberius explicitum, pro morbi distribuendi ratione ac fundamine praetermissis, varietates statuendas ex iis potius, quae plus valent, conditionibus desumamus — e differenti quo organismus afflictus reagat, modo; nec non e combinatione, singuli cujusdam organi, morbo praecipue offensi, laebe associata, constituta.

Quoad primam rationem, singulis morbi casibus inter se collatis, — praecipue si majori extensione longiusque per tempus divulgata occurrit, — scarlatina decursum supra notatum, stadiis, plus minusve perspicuis, distinctum, continens; febre indolis dynamicae stipata; symptomatis singulis inter se congruis, modum haud excedentibus; sine locali quadam conspicua affectione comitanti, frequentissima certe conspicitur; a legitima hac specie tamen non raro etiam aberrat:

Vel eo, quod ex initio jam sub febris synochalis indole velocior vehementiorque ingreditur; sine prodromis ullis, aut paucis, lassitudine quippe sola, turgore aucto, caloris interni sensu, in haemorrhoeas proclivitate constitutis, brevi succedit; horrore valido incipiens, brevi, unico plerumque, virium majori oppensione, comitanti non raro delirio vel sopore transitorio, convulsionibus etiam, quae in infantibus tenellis praecipue conspiciuntur; sequenti orgasmo systematis sanguiferi solitum modum etiam excedenti — calore maxime intenso, aequali sicco urenti; corporis superficie turgida; arteriarum visibili vibratione, cordis palpitatione, pulsu ad summum veloci, pleno simul, duriusculo fortiorique; lingua igneo rubore plerumque picta, splendens, sicca, papillis undique plus prominentibus obsita. Aegri vel maxime oppressi, vel contra agitati. Hoc statu brevius per temporis spatium, vix ultra diem unam sine remissione conti-

nuato, sub ominosis interdum signis. exanthema prorumpit, vel super totum corpus brevi diffusum, ruborem continuum, intensius saturatum ostendens, vel etiam, quod non tam raro animadverti, exile, parziale, subalbidum, cute tamen maxime tensa, turgida, vitreo quasi tumore affecta. Exanthema citius evolutum, brevius etiam tempus exstare solet; desquamatio ut plurimum largior, longior, non raro iterata. Urinam hac scarlatinae sub indole, initio rarius rubram, frequentius pallidam aquosam reprehendi, sine distincta quadam chemica reactione; summo in morbi fastigio ut plurimum nigricantem, ac si humo subtilissime distributa mixta fuerit⁸⁾. Synochalem hanc speciem, intensitate fluctuanti, vel plus minusve stabili, non semel quotidie vespertino tempore, sed saepius bis, meridiem versus ac noctu exasperata, scarlatina vel per omnem servat decursum, donec sub desquamationis stadium crisi solenni, urina sedimentis instructa, cutis perspiratione aucta, alvo etiam interdum diarrhoica, aut haemorrhoea salutaris dijudicetur; vel, quod saepius multo, ad erethicam mox descendit formam; vel etiam in adynamicam reagendi speciem transmutatur, quod quidem non tam ob exhaustam nimio impetu vitalitatem — quod plerumque assumitur — contingere puto, quam ob evolutam interim nobilis cujusdam organi, imprimis cerebri, affectionem⁹⁾, cum qua societatem ineundi, non minus quam cum angina, synochalis speciei eximiam animadverti proclivitatem.

Vel, ut exorbitantem ita systematis sanguiferi actionem scarlatinae comitem vidimus, sic ex adverso reactionis modus justo inferior occurrit, speciem scarlatinae adynamicam s. asthenicam constituens. Quae si non e transmutata erethica vel synochali specie exorta, sed primitus sub propria sibi indole, contigit, exordium jam lentius, prodromorum stadium longius, lassitudine,

8) Quem illius habitum a sanguine admixto mutatoque pendere, maxime quidem verisimile; quae opinio a *Wells*, *Legendre* [l. c. p. 165, 167] etiam prolata.

9) Quam opinionem *Meissner* etiam concepisae videtur [l. c. p. 527].

coenaesthesia gravius afflicta insigne exhibuit. Febris initium sumsit frigore, non valido tam, at longiori, pluries iterato; calor secutus vehemens plerumque, mordax, cute aut arida, aut sudore madenti, lingua ut plurimum sicca, vel etiam humida, muco flavescenti, non raro fusco tecta partim; urina aquosa plerumque; actiones musculares debiles inertes; virium languor insignis; arteriarum pulsus maxime frequens, sed debilis, inanis, multum mutabilis. Pro varia aegrorum percipiendi facultate, tum sensus acriores, sentationes ingratae, sensorii efficientia exorbitans, aberrans; tum status languidus potius, imo stupidus; signa tamen huic speciei propria ut plurimum anxietas magna mobilitasque ac symptomata objectiva cum aegrorum sensationibus varia ratione discrepantia constituunt. Febris remissiones exasperationesque maxime irregulares, decursus tardior.

Exanthema serius plerumque erumpens, sine ordine evolvitur, saepius exile, parziale pallidum, parum stabile; desquamatio lenta parca fieri solet; febris crises interruptae saepe, reiteratae parumque manifestae. Facillime scarlatinae hac sub indole decurrenti affectio organi cujusdam interni associatur nec non illius ad aegritudines posthumas magna propensio.

Scarlatinae asthenicae cum signis humorum dissolutorum conjunctae — putridae — speciem insignius evolutam rarissime quidem vidi.

Quod alteram attinet causam, quam pro varietatibus scarlatinae assumendis fundamine agnovimus, combinationes scilicet, locali quadam affectione, morbi vi deletaria excita, datas, — eam, quae sensorio offenso insignitur, et saepissime quidem animadvertere mihi contigit, nec possum, quin gravissimi habeam momenti; nihilominus tamen eorum ¹⁰⁾ opinionioni, qui scarlatinae cum organis centralibus systematis nervorum peculiarem relationem pro essentiali debitoque illius symptomate assumunt, haud

assentiar; quamvis enim scarlatinam frequenti cerebri praecipue affectione nostra imprimis aetate excellere terribilemque evadere concedo, verumtamen non solum non omnes hucce referendae epidemiae, sed ex eo etiam, quod in multum praevalenti earum numero morbi casus cum affectione cerebri consociati aliis hujus expertibus longe superantur, eam scarlatinae legitimae symptoma necessarium minime constituere, abunde elucet; si alienatae sensorii functionis in scarlatina frequentia non satis jam ea explicetur lege, quae necessariam, ut quodvis organon nutriatur riteque fungatur, conditionem laticis nutrientis integram qualitatem poscit; qua conditione laesa sensorii facultates facilius ociusque quam ceterorum organorum turbatas conspici, expertum habemus; cui accedit eximia cerebri in minori aetate, cui quidem major multo aegrorum pars pertinet, ad percipiendum reagentumque proclivitas. — Ne tamen longius animadversiones has a proposito degressas persequar, ad rem propriam revertar. Cerebri velamentorumve ejus in scarlatina affectio et specie et decursus ratione ac discrimine pro conditionibus variis differt. Non raro jam antequam febris eruperit, alias ulteriori quodam stadio certa quaedam signa hanc affectionem imminentem praediciunt; suspecti hac ratione respiciendique praenuntii, quod eventus docuit: insignis repentinaque lassitudo, coenaestheseos alteratio; ingenii soliti gerendique modi alienatio subita — instabilitas quaedam atque impetuositas; vel vox aberrans; vel habitus externus corruptus, oppressione cruciatumque simul prae se ferens; vel vultus tum morosus, tum inanis, distentus quasi; suspiria intercurrentia; somnolentia non raro, somnusve inquietus, insomniis gravantibus interruptus; vomitationes vomitusque iteratus, corporis ac capitis praecipue motu suscepto excitus, materiem mucosam biliosamve haud largam sine intentione ac cum impetu aliquo expromens; diarrhoea demum, qua similes evacuantur materies, parum alias molesta, brevique cessans. Saepe vero, sine conspicuo quodam prodromo, repens, apoplexiae ad instar, aggreditur malum: conscientia subito amissa; deliria placida

10) *Wendt* l. c., *Schoenlein* l. c. p. 335; *Stieglitz* l. c. a) p. 284; *Fuchs* l. c. 974; *Canstatt* l. c. p. 106; *Kreyssig* (l. c. p. 75.)

motusque convulsivi partiales, qui ex initio passim intercurrent, sopori innox alto cedunt; sensuum externorum tunc torpor, status pareticus musculorum, alvi urinaeque decessus inivitus, respiratio, inaequalis, tardior, pulsus vel nimis acceleratus, inaequalis vel jam languescens; vultus alienus tum sanguine suffusus, tum pallidus, collapsus conspicitur. Tanta cum rapiditate ingrediens sensorii labes paucis horis interdum cursu effreno ad lethalem tendit exitum; raro quidem, nec nisi primo initio attentata, medelam accipiens, eadem qua incurrerit velocitate, tolli licuit; saepius, sensorii oppressi signis paulatim moderatis, leniori sub indole soporosa continuata. — Alias, at rarius etiam capitis dolor atrox continens principem aegrorum molestiam ac prae ceteris excellens constituit symptoma; cui quidem ocius serius plus minusve aliorum aggregari soluerunt. — Tunc, praevisio uno alterove ex signis praenuntiis supra memoratis, vel sine illis etiam, ex initio jam agitatio summa atque anxietas, insomnia, deliria ferocia plus minusve continua, sensuum externorum, visus praecipue atque auditus, hallucinationes sensibilitasque excedens; stimulorum solitorum intolerantia, motus convulsivi musculorum variorum — oculorum rotatio, strabismus, dentium stridor, faciei articulorumque passim ac trunci distortionem; vomitus frequentior praevaluerunt, cum sanguinis impetu versus caput vecti signis externis simul vel sine; vasorum actione plus minusve everta. — Vel ex adverso, aegri lento potius tenebantur statu; sensorii facultatum libertate oppressa, comate vigili aut somnolentia affecti, obscuros solummodo motus exerentes, caput subinde automaticae tentantes, sopore innox alto obruti; sensuum externorum torpor conspicuus, motus convulsivi rariores brevessque, musculorum actiones inertes debiles, vel prorsus sublatae; respiratio inaequalis, stertorosa demum; aegrorum habitus externus stuporem plenum prae se ferens, corruptus, mox marcescens; vasorum actio, hoc statu aliquatenus profecto, ut plurimum languida, oppressa; virium prostratio apparuit summa.

Huic statui soporoso, per aliquod tempus — dies duas vel tres, continuato graviusque evoluto, saepissime associatum vidi symptoma, sub coryzae scarlatinosa nomine notum, materiae e naribus ruenti larga, tenui, colore e flavo viridi, acri, partes quas tetigerit, corroderenti, maleolenti insignitum, signum constituens summopere ominosum, quippe quod nychthemero uno vel duobus postquam notis illis evolutis conspectum fuerit, elapsis, non serius, finis lethalis certus fere sub soporis ad summum profecti imagine sequebatur. Cui symptomati coryzae nomen, secundum sermonis consuetudinem, vix convenire videtur. Mihi quidem illud coryzae simplicis, quae in scarlatina frequentissima occurrit, solito more incipiens, continuoque ac sensim exasperatum ad id demum malignitatis, qua excellit, fastigium profectum, persequi haud contigit, sed nusquam potius nisi conspicuae sensorii labi succedens¹¹⁾; coryzae solitae signis, si quae exstarent, subito superveniens conspexi. Ex qua exordii ratione sicuti pateat, non mucosam narium primitus afflictam fuisse; ita e decursus rapiditate etiam, non ulcerationem forte ejusdem membranae profundius penetrantem, cariamve consecutivam¹²⁾ cum febre exhaurienti exitus infausti causam constituisse, sed potius in affectione cerebri ejusque velamentorum, per sinus ethmoidales tunc extrorsus propagata, principem symptomatum fontem mortisque causam sufficientem quaerendam.

Quoad morbi stadium, quo praecipue cerebri affectiones evolvi ac conspici soluerint, sat firmi quidquam ratioue comprehendere haud potui¹³⁾. Ut supra notavi, haud raro jam prodromorum in stadio signa quaedam conspiciere licuit, aut pro

11) Eadem haec a me conspecta mali evolventis ratio a *Kreyssig* [l. c. p. 51 et seq.] describitur; dum *Stieglitz* [l. c. a) p. 258] illud pro anginae malignae comite potius assumit; *Jahn* [l. c. b) p. 38] mucosae narium affectionem primitivam, cerebro dein communicatam, putat.

12) Quod *Canstatt* [l. c. p. 131] secundum sententiam *Schoenlein* [l. c. 379], refert.

13) *Seifert* sextam ab erumpente exanthemate diem, quum illud involvi incipiat, cerebro affligendo maxime faustam contendit [l. c. p. 41, 154].

pronuntiis aut malum evolvens indicantibus habenda. Interdum una cum febre, saepius tamen affectio cerebialis febris jam evolutae accessit, saepissime stadio exanthematico. Hoc temporis discrimen alicujus in mali indolem gravitatemque momenti fuisse, haud negari posse mihi visum est. Illam speciem, quae maxima excellit rapiditate ac periculo, — apoplecticam, cum febre simul vel brevi post evolutam; cephalalgicam invasionis stadio solummodo conspexi; nec non cum sensorii irritati signis ingrediens species prioribus potius stadiis convenit; morbo longius jam provecto, stadio exanthematico, vix aliam ac soporosam speciem associatam, atque hanc omnium frequentissimam vidi, in quam quippe et priorum transitus ocius serius contingere soluit. — Quod aetatis afflictorum in mali frequentiam varietatesque attinet discrimen — infantes duorum ad sex usque annorum praeter ceteris illi obnoxios, et quidem apoplectica specie, vel soporosa lentiori primitus praecipue afflictos; qui decimum superaverant aetatis annum, rarius multo, nec nisi hosce cephalalgia vehementi vexatos, exorbitantis etiam sensorii efficientiae symptomata saepius prae se ferentes, conspexi. — De mutua affectionis cerebialis cum symptomatis morbo propriis ratione constitit quidem, illam reactionis universae modo a justo deflectenti, vel excedenti vel debito inferiori facillime associatam, minime tamen et casus febre erethicae indolis stipati, ulteriori praecipue stadio illa immunes omnes manserunt. — Cutis efflorescentiae momentum in illam combinationem certum quoddam minime reprehendere potui; cerebri enim affectio exanthemati cessanti, vel exili non saepius quam uberrime evoluta supervenit, neque hoc, malo illo associato, citius disparuisse vel minus laete floruisse animadversum est; nec demum exanthema cerebri affectioni jamdum exstanti superveniens, salutaris in hanc momenti fuisse, expertum habeo.

Saepius tum pericardii cordisque affectionem, priori quodam in scarlatinae stadio conspexi, eximia ut plurimum sub agitatione vel oppressionis sensu gravissimae, situm quemvis per

aliquod tempus continendi facultate amissa, e somno saepius repente prosiliendi conatibus, gemitu frequenti, cordis palpitationibus, lipothymia intercurrenti ingressam, arteriarum pulsibus turbulentis maxime, irregularibus passim conspicuam, eximia in hydropericardium posterum proclivitate stipatam.

Symptomata pleuriticis similia scarlatinam comitantia, rarius, levioraque potius mihi occurrerunt.

Angina, pro scarlatinae symptomate frequentissimo in vulgus adeo nota, multoque majori medicorum a numero necessaria ad scarlatinam constituendam putata, ut mirum pluribus videri vel etiam displicere possit, quod illius, quum pathognomonica morbi symptomata enumeravi, mentionem haud fecerim. Equidem tamen in scarlatinae decursu anginam inquisitione debita instituta, prorsus saepissime desideravi; qua quippe quartam vix aegrorum partem, quos aut ipsemet curavi, aut vidi, afflictam reprehendi. Nunquam anginae in morbi indolem benignam malignamve, neque in decursum exitumque discrimen notabilius — exceptis scilicet molestiis localibus ex illa exortis, impedimentoque mechanico quod tonsillae cum glandulis lymphaticis vicinis simul si maxime intumuerint, sanguini a capite refluenti sistant —; neque constantis quidquam quoad morbi stadium, quo apparuerit, — tunc enim inter prodromos, tunc serius multo, atque cutis efflorescentiae jam evanescenti accedentem — conspexi; nec quoque rationem quandam firmam illius cum exanthemate vel cum interiori quavis affectione locali consensualem vel antagonisticam animadverti. Propria haec observatio simulque — ne cupidius judicare videar — aliorum ¹⁴⁾ auctoritas respecta, qui anginam neutiquam perpetuum scarlatinae comitem conspexerunt ac putant, ut illam e pathognomonicis scarlatinae symptomatis excipiam, me impellit; quo quidem haud abnuo, illam et saepius occurrere et diagnoseos stabiliendae causa pretium aliquod mereri posse, nec non, si multum evoluta fuerit, potius esse re-

14) Goeden l. c., *Jahn* l. c. a) p. 141; *Rilliet et Barthez* l. c. p. 384.

spiciendam. Quae mihi occurrit angina, erythematosam rarius, sed diphtheriticae potius similem ostendit speciem: stragulo tunc glutinoso, contexto quasi, duriusque adhaerenti, albido non fauces modo, sed pharynx partim, genarumque facies interna et lingua etiam ad apicem usque, supervestita, unde hujus peculiaris habitus majori ex parte abditus, donec indumentum illud decesserit, quod sua sponte ac facile ut plurimum diebus tribus vel quatuor ab illo, quo primum conspectum fuerit, tempore elapsis, fieri soluit; molestiis simul aegrorum, quae quidem modum nunquam excesserant, disparentibus.

Similis et symptomatum catarrhi laryngei trachealisve, quae interdum, non terrenti tamen unquam vehementia, cum angina simul vel sine illa, conspexi, conditio fuisse videtur; similique rationi — statui scilicet plus minusve irritato, membranam mucosam, viscera chylopoëtica vestientem, si ad haec potius morbi tractus conversus, tenenti — originem debere videntur ¹⁵⁾ ea symptomata, quae „statum gastricum biliosumve“ constituunt — linguae habitus illi, qui anginae conveniens supra memoratus, similis, vel flavescens, gustus alienus, nausea, vomiturationes, abdominis tensio, sensibilitasque conspicua, color integumentorum gastricus vel ictericus — quae vero neque constantia, rara imo, mihi contigerunt, neque in ratione quodammodo certa necessariiave cum ceteris morbi symptomatis — ut volunt plures autores ¹⁶⁾ — versari mihi visa sunt, quo locum quendam digniorem in scarlatina habere mererentur quibusque convinci potuerim, intestina abdominalia peculiaris momenti ratasque, quae illis in scarlatina tribuuntur, partes agere; ni forte, tractum intestinale in hoc morbo frequentius atque ante, quam cutis, quodammodo tangi — non tamen ultra quidquam — plus quam aliis quibusdam ex signis pateat, unico ex symptomate — proprio scilicet ac constanti in scarlatina linguae habitu, ob notum ejus

cum intestinorum superficiei internae statu consensum, assumere liceat. Vomitus ac diarrhoea, quos saepius, cerebri affectionem imminemtem ut plurimum praenuntiantes, neque ullo ceterorum, quae gastrica dicuntur, symptomatum molestiisve illi statui solitis stipatos, animadverti, non amplius certe ad viscerum abdominalium in scarlatina ratas partes sustinendas ¹⁷⁾ conducent, quum illorum hoc in casu symptomata prorsus, signique reflexi, notio satis elucet.

Artuum doloribus cruciantibus, vagis primum, tunc alicubi fixis, tumores interdum telae cellulosa subcutaneae, et variis quidem morbi stadiis, succedentes, conspexi, viciniam articulorum majorum praecipue, alias glandularum et salivalium tunc saepe, quaerentes, non tamen eximia in exitum malignum proclivitate stipatos, sed in suppurationem, critica nonnunquam in morbum manifesta notione, transgressos, non raro autem sine difficultate magna sensim solutos. Parotidum tumores speciatim, qui tanto saepissime fuerunt terrori, insignius evoluti, mihi quidem non nisi sensorii labi extremae associati occurrerunt, satis indurati tunc, atque hoc in statu ad finem lethalem usque permanentes, vel, si liberare cerebrum contigerit, tardius paulatim decrescientes.

De aegritudinum scarlatinae postumarum frequentia in genere quidem statui posse videtur, eam certa aliquatenus terminari lege, ea quippe, quod, — si morbi vis afflictorum viribus non nimis iniqua ejusque decursus satis fuerit regularis, momentis alienis haud perturbatus nec noxis externis violatus, neque etiam afflicti corporis constitutione nimis corrupta excelluerint — convalescentia etiam facilior tutaque sequatur; alias tamen haec ratio e causis quarum nexus saepius latet, negligi prorsus videtur, neque conditiones omnes quae faustae apparent ad mala sequentia avertenda adjuvant neque haec conditionibus contrariis semper conciliantur. Quod de illis inprimis, quae ceteris fre-

15) Quam *Canstatt* etiam profitetur opinionem [l. c. p. 115].

16) *Schoenlein*; *Fuchs*; *Pauli* l. c. aliique.

17) Quod *Stieglitz* [l. c. a) p. 174] ita videtur.

quentiora a me etiam conspecta, de malis hydropicis valet. Quae quidem desquamationis jam stadio ut plurimum supervenientia, raro serius, hebdomadibus aliquot post morbum dijudicatum elapsis, nunquam occurrerunt; exanthemati tum uberrime evoluta, tum exili, desquamationi ut largae ita parcae etiam sine rata quadam ratione conspicua, succedentia; velocius plerumque evoluta ac decurrentia, irritatione febrili vel nondum interrupta continuanti, vel e novo redeunti stipata; alias sine manifesta febrili reactione; rarius cursum lentiolem, febre omnino expertem, exhibentia. Urina eorum, qui scarlatinam proxime subsecuti, casuum, ex initio semper albuminis copiam plus minusve largam continuit, parca, coloris tunc nigricantis tunc pallidi, kalii more reagens reperta plerumque. — Variarum hydropis specierum frequentissimum hydrocephalum velociusque saepius, quam lente decurrentem, cerebri affectioni, priori quodam jam morbi stadio exortae, ut plurimum succedentem vidi, cui minores nati aegri inprimis obnoxii; tunc frequens satis hydropericardium acutum, majores potius afficiens, occurrit; non raro etiam oedema universale acutum, hydrops universalis vero atque ana sarca chronicus multo rariore; nec potui quin in ultimarum specierum frequentiam curae rationem, remedia scilicet humida extrinsecus adhibita, vim indubiam exercuisse agnoverim.

Hydropis, scarlatinam secuti, oriundi conditiones non eadem semper videntur; eum novum esse atque a scarlatina praegressa alienum morbi statum, ad quem proclivitas forte major data¹⁸⁾; nec non eam, quae hydropem e cutis perspiratione fortuito retenta exortum statuit, opinionem¹⁹⁾, ad illos potius casus, qui longiori post scarlatinam finitam temporis spatio elapso, apparent, referendam puto. Quum vero multo frequentior hydrops scarlatinam non rite judicatam proxime exceperit simulque humorum justae constitutionis turbatae signa cum ex

18) Quam opinionem *Goeden* [l. c. p. 108] defendit.

19) *Blache*; *Guersant* partim [l. c. p. 48].

affictorum valetudine habituque alieno, tum ex aberranti fluidorum excretorum conditione, inprimis urinae, perspicua existent, multo certe aptius videtur, hydropem ex eodem fonte, quo morbus principalis ortum ac pro hujus longius provecti stadio consecutivo, etsi minime pro critico, agnoscere.

Quaeritur autem, qualis sit causa hydropem efficiens; num ad eum provocandum sufficiat assumpta sanguinis aliena constitutio, renes obruens eorumque functionem solummodo perturbando²⁰⁾; vel num hydropis origo ab organico renum vitio²¹⁾ derivanda sanguinis alieni vi infesta excito. — Ex illis casibus, qui scarlatinam proxime exceperunt, memet ipso observatis, quorum quovis, ex initio certe, urina albumen continens reperta, colore tum nigricans, fusca, tum pallida, quorum per decursum symptomata quaecunque alia renes gravius affictos confirmantia desiderata, quibus demum affictorum ne unum quidem morte peremptum amisi, concludam, renes hoc in hydropem, ex initio quidem, non adeo profunda affligi degeneratione; neque, urinae sedimentorumque ejus varium colorem, nigricantem pallidumve tanti diagnoseos stabiliendae scopo momenti²²⁾ esse, confirmare possum, quia cum illa tum hac nota insignitam albuminuriam aequo modo brevi disparuisse animadverti. — Varium etiam hydropis quoad velocitatem decursum, tanti in ejus indolem benignam malignamve discriminis fuisse, quod a multis²³⁾ assu-

20) *Seymour*; *Barlow*; *Spittal* [v. *Legendre* l. c. p. 166 et seq.]; ab *Ammon* l. c. p. 58; *Löschner* l. c. p. 25. 44].

21) *Hamilton* [v. *Meissner* l. c. p. 523]; *Wood*; *Mateer*; *Rayer*; *Constant* [v. *Legendre* l. c. p. 166]; *Merbach* [l. c. p. 327]; *Rilliet* et *Barthez* [l. c. p. 390].

22) Quanti putat *Legendre* [l. c. p. 166. 168], qui, statum congestivum inflammatoriumve renum pro albuminuriae causa agnoscens, illum cum hydropem simul eadem ex causa occasionali, refrigerio scilicet, ortum, assumens; urinam, a sanguine admixto, fuscam pro certo, illam renum affectionem a morbo „Brightii“ dicto, cui urinam albuminosam pallidam vindicat, discernendam, signo habet.

23) *Wendt*, l. c.; *Kreyssig* [p. 60]; *Löschner* [l. c. p. 17].

mitur, minime confirmatum, sed ex adverso hydropem rapidius currentem non minus exoptato exitu finitum semper vidi.

Hydrocephalo obstinato aliquoties strabismus convergentem cum diplopia relictum vidi, quae tempore progredienti tamen sensim disparuere.

Inter scarlatinae sequelas, sine aurium vitii organici signis conspicuis, saepius etiam surditatem; interdum cephalalgiam gravem continuatamque inveni.

Tunc reconvalescentiae stadio febrem lentius evolutam; rhythmo tum remittenti tum intermittenti potius, sine locali quadam affectione manifesta comitanti, absque excretionibus colliquativis, sensim exhaurientem, interdum glandulis mesaraicis tumidis indurescentibus, ad diarrhoeam proclivitate stipatam comprehendere.

Multo frequentius glandulae lymphaticae post scarlatinam peractam intumuerunt, colli praecipue, nec non extremitatum, ocius serius in suppurationem plerumque transitae.

Quoad **causarum** scarlatinae nexum, medicorum illustrum disquisitionibus, de morbi vestutate, originisque primigeniae conditionibus tanta cum diligentia institutis²⁴⁾; nec non principii morborum naturam, miasmatis contagiique, spectantibus²⁵⁾, e propria experientia hausti nil, quod pretii cujuscunque sit, adjiciendum habeo. Neque etiam ad res multas, de principii illius agendi ratione peculiarique scarlatinam efficienti causa, hucusque in dubio relictas, expediendas conferre quidquid valebo. Ut tamen errorum periculum, plus minusve gravium, quod, opinionis cujusvis praejudicatae vel hypothesium familiarium causa, morbi naturam explicandi rationes longius quaerentes curramus, facilius tutiusque vitetur, simplicem potius, quam ipsa natura delineavit, sequamur viam, notisque quas exhibet morbus, rite con-

24) v. *Canstatt* [l. c. p. 137 et seq.]

25) *Schönlein* [l. c. p. 375 et seq.]; *Jahn* [l. c. b) p. 211 et seq.]; *Henle* [l. c.].

sideratis, ad ejus indolem internam, quousque concessum sit, cognoscendam utamur. Qua lege ductus non potui, quin morbi evolventis ratione — stadio illius latentis, symptomatum exorientium serie, praenuntiorum quovis respectu varietate atque inconstantia²⁶⁾, illorum autem quae morbum evolutum confirmant, consequentia, mutuoque nexu ac significatione — satis convictus sim, non organon certe singulum, sed organismum universum primitus principio morbo tangi, eas scilicet illius partes, quarum integra conditio in corporis totius integritate servanda proxima agit officia, quibus materiei qualescunque peraguntur vicissitudines — systema vasculosum, cum dominantem ejus actiones nervorum complexum, tum laticem contentum, principem quippe necessariumque illius negotii factorem. Argumenta huic sententiae sustinendae, ea, quae a nonnullis (*Henle* l. c. p. 9.) postulatur, invincibili firmitate, instructa — sanguinis scilicet in scarlatina vi contagiosa monstrata, ferri quidem hucusque non possunt; nec illae, quae passim inventae sunt quasque a scriptoribus notatas reperi, sanguinis in scarlatina commutationes, hanc rem adjuvare sufficient; nam praeterquam quod rarae institutae sunt, ac relationes inter se directe oppositae — sanguinis habitus, quem nonnulli²⁷⁾ tamquam peculiarem scarlatinae vindicant, e rubro candicans, in morbis generis maxime varii²⁸⁾ etiam occurrit; tenuis²⁹⁾ autem, lividusque simul³⁰⁾, quem alii scarlatinae proprium putant, non minus cuivis statui adynamico, aliquatenus provento, conveniens repertus; dum contra ab aliis³¹⁾

26) Quam maxime hac ratione inter se discrepent scriptorum relationes, si cui strictius convinci libet, facillime certe convincetur, libros a me citatos nonnullos, vel unam etiam quam *Noirot* [l. c.] fecit, collectionem perlustrans; vel quod *Rilliet* et *Barthez* profitentur [l. c. p. 370].

27) *Fuchs* [l. c. p. 974].

28) *Eisenmann* [l. c. a.] p. 371 et seq.

29) *Löschner* [l. c. p. 23].

30) *Engel* [l. c. p. 1 et seq.]; ab *Ammon* [l. c. p. 43, 58].

31) *Andral*, *Gavarret*, *Lecanu* [v. *Journal für Kinderkr.* 1847, Bd. 8, Heft 1., S. 56].

in sanguine scarlatinoso corpusculorum abundantia eximia reperta; ab aliis³²⁾ etiam sanguinis coagula nigrescentia cor vasaque majora implentia³³⁾; alii demum in cadaveribus sectis sanguinis maxime varium habitum reprehenderunt. — Attamen, si praesidiorum ad alterationes materiei investigandas inopiam negligentes, ad actiones vitales conspicuas revertimur, iisque, quae hae docent, duci patimur, — concessa primigenia sanguinis viro scarlatinoso infectione³⁴⁾, vel systematis gangliorum primitiva affectione, inde sanguifero tradita³⁵⁾ — morbi symptomata apto satis ac naturae plus convenienti modo explicantur atque intelliguntur, quam si pro primitiva scarlatinae sede symptomatumque sequentium fonte vel membranas internas (inflammatione aliasve afflictae), tunicae mucosae regionem³⁶⁾ certam, agnoscamus — e quo, ne ratione quidem habita, quod non localia quaedam symptomata constantia primitus conspiciuntur, mihi quidem difficile fit intellectu, quomodo principii morborum, sequelis tam validi, localis effectus per longum adeo tempus prorsus latere possit, — vel si eorum accedamus opinioni, satis nimirum celebratae, qui exanthemati omnem convertentes attentionem, pro principii scarlatinae et fonte et sede cutis affectionem habent.³⁷⁾

32) ab *Ammon* [l. c. p. 51, 52]; *Kubick* [l. c. p. 386].

33) *Rilliet et Barthez* [l. c. p. 381].

34) „dyscrasia acutissima“, quam assumunt *Lichtenstaedt* [v. *Meissner* l. c.]; ab *Ammon* [l. c.]; cui *Canstatt* accedere videtur [l. c. p. 143]; nec non *Rilliet et Barthez* [l. c. p. 382] sanguinis constitutionem primitus alteratam pro principii morbi causa agnoscunt.

35) Quam *Berndt* contendit; nec non *Simon* [v. *Bressler* l. c. p. 486].

36) *Schoenlein* [l. c. p. 377] contagio scarlatinoso locum, quo germinet, deglutendo servientia organa attribuit, *Fuchs* [l. c. p. 972, 1044] mucosam organa digestionis investientem; uterque scarlatinam morbis erysipelaceis adnumerant; illis Pauli l. c. omnino accedit; *Jahn* [l. c. p. 216] contagium vel cute vel membranis intestinis suscipi vult, ibique augeri, symptomataque, quae sequantur, pro affectionis localis, irritationis vel inflammatorii status, sequelis putat; *Henle* [l. c. p. 23, 29] etiam mucosam membranam primitus affligi febremque e locali affectione, inflammatoria scilicet, exorientem partim statuit.

37) Quorum mox afferendo majori numero accedit etiam *Stieglitz*

Quod vero eam speciatim attinet sententiam, plus minusve modificatam, quae cutis inflammatorium statum pro vera scarlatinam efficienti causa agnoscit³⁸⁾, huicce praeter morbi ipsius evolutionem momentaque supra memorata, permulta etiam repugnant; primum quod inter cetera scarlatinae symptomata rite evoluta interdum exanthema plane desideratur; quod eae, quae colore rubido omni carent, regiones, nihilominus easdem quas colore ornatae exhibent conditiones — aestum, turgorem, desquamationem ceteraque; quod rubor scarlatinosus fugax, ceteraque inflammationem constituentia symptomata — dolor, intumescencia, minime constantia; exitus demum varii, curae adhibitae effectus differens; deleta ut plurimum scarlatina semel rite peracta in iteratam infectionem proclivitas, dum haec inflammatione genuina immo augetur.

Diagnosis.

Scarlatinam dignoscendi facultas, pro vario epidemiae singulique morbi casus stadio, multum sane varia. Provectae jam aliquantum epidemiae tempore, valetudinis turbatae symptomata quodammodo suspecta, dominantis genii epidemici respectu habito, facilius interpretari licebit; invasionis stadio ingresso, febre aliquatenus jam evoluta, signa illa peculiaris, quae pro scarlatinae notis pathognomonicis habenda, supra attuli, ad morbum cognoscendum sufficient; nec non cutis efflorescentia accedens, ad diagnosis confirmandam, suam conferet partem. — Scarlatinae evolutae cum morbis exanthematicis aliis — cum morbillis, rubeolis, miliaria, typho petechiali, erysipelate, zostere aliisve forte, cum Angina gangraenosa demum — confusio non ex alio quodam fonte, atque ex indagatione parum circumspecta, ratione

[l. c. a) p. 126], qui concessa parva exanthematis dignitate contagium tamen cute primitus excipi putat, atque in hac sensim invalescere, donec febrem excitet, quae tunc in efflorescentiam tanti evadat momenti.

38) *Kreyssig* [l. c. p. 74 et seq.] *Goeden* l. c.; *Wendt* [l. c. p. 200]; *Pittschaft, Ester, Biehl* [v. *Fränckel* l. c. p. 516] multique alii.

unici cujusdam symptomatis, exanthematis vel anginae, habita, nimioque huic uni symptomati pondere tributo exorta videtur, neque evitari facilius poterit, nisi attentione debita cunctis singulo cuique morborum enumeratorum propriis signis, quae quidem, ut satis nota, speciatim afferre, omittam — convertenda. — Difficilior autem diagnosis epidemiae modo invadentis stadio, casuumve sporadicorum, criteriis nondum insignitorum; neque negari poterit, his conditionibus, specierum anomalarum imprimis, diagnosin aliquamdiu impossibilem evadere. — Non tamen morbi indolem internam cognovisse, unum sufficit; imo gravioris multo momenti puto, periculum ex ea scarlatinae a norma deflexione imminens, quae, impetu morbi versus nobile quoddam, ad vitam conservandam necessarium organon tendenti, paratur, rite justoque tempore praesagire. Qua ratione, cum; quia frequentissimus — nostris saltem temporibus — morbi aberrantis focus princepsque malignitatis et calamitatum omnium fons, tum quia signis saepe levissimis nimisque occultis, vel etiam repente incipiens, effreno plerumque, si aliquatenus evoluta fuerit, cursu ad lethalem festinat finem — cerebri affectio indubie summum et poscit et meretur attentionem. Proprio intuitu morbi ingenium furtivum fraudulentumque affatim expertus, simulque subsidiorum, illum, eadem qua ruit, celeritate ac securitate cohibere vel devincere valentium penuria satis persuasus, non possum, quin semel atque iterum, ut quovis in stadio, praesertim illo prodromorum, signa quaecumque aliquantulum incerta ambiguaque, si quae occurrant, consideremus eorumque nexum causalem quam diligentissime perpendamus, moneam; ne symptomatum, quae inania videbantur, negligentia, nimis acerbè postea notetur. Praenuntios, qui hac ratione praecipue considerandi, eosdem semper et ubique esse ac fore, minime quidem contendam, sed potius pro variis conditionibus variare posse indeque variam mereri aestimationem, persuasum mihi est. Quos ex propria mea experientia omni consideratione dignos cognovi, supra amplius jam designavi ex illis: ingenii ac habitus

eorum, quos morbus tetigit, alienationem subitam, aliis ex causis vix explicandam; prae omnibus vero vomitum illum, absque indigestione praegressa, iteratum, facilem, impetuosum atque diarrhoeam efferam³⁹). De quorum ominosa notione eventu edoctus neque cum plurimis illis, qui vomitum in scarlatina solitum esse atque attentionem vix merens symptoma volunt; eo minus, qui signa „gastrica“ scarlatinae convenientia necessariaque statuunt (*Schoenlein, Fuchs* alique multi), minimeque cum *Stieglitz*⁴⁰), qui, vomitui in scarlatinae decursu pluries iterato cerebri affectionem haud successuram, putat. — Haec quoad signa, e quibus imminens cerebro periculum suspicari possimus; aliquatenus jam evolutum symptomata supra allata confirmare valebunt. Quorum etiam, plura vel unum alterumve potius, inter se consociata congruentia atque perseverantia, ut sensorii affectionem constantem a fortuita illa, quae, in aegris minoris aetatis praesertim, irritationis febrilis symptoma et sequela, hac exasperante apparet, cum remittente febre simul decrescit vel cessat, distinguamus, conducent. — Quem fontem qualemque indolem symptomata ad sensorium offensum referenda pro origine sua agnoscant, num e sanguine versus cerebrum congesto, vel inflammatione cerebri ejusve velamentorum semper orta, variisque igitur status congestivi vel encephalitidis constitutis speciebus, prout signa externa respondeant, tribuenda, quod illis (*Wendt, Goeden* l. c.) praecipue qui inflammatoriae scarlatinae naturae praesumptae favent, placet; vel num eadem symptomata ex alia etiam causa, sanguinis forte infecti infesta in cerebrum vi, derivanda — hanc quaestionem, ut solutu satis difficilem, ita subtilissime quocumque in casu decernendi conatum arduum habeo; in ulterioris opinionis tamen, cui potius addictus sim, favorem, liceat afferam cum antiphlogoseos ad affectionem cerebri in scarlatina sanandam infaustum effectum, excepta unica

39) Urinam parcam, quam *Stieglitz* [l. c. a) p. 253] extollit, non adeo constantem vidi.

40) *Stieglitz* [l. c. b) p. 229.

specie cephalalgica, tum aliorum auctoritatem — *Armstrong*, *Stieglitz* ⁴¹⁾, *ab Ammon* (l. c. p. 51, 53), *Lefevre* ⁴²⁾ qui in cadaveribus sectis nulla vel encephalitidis (cujus quidem symptomata in viventibus conspicua fuerant), vel aliae alterationis vestigia reprehenderunt; *Rilliet et Barthez* (l. c. p. 392), qui non nisi sanguinis accumulati signa invenerunt, saepius haec etiam desiderarunt. — Non facilis sane fieri potest adynamiae verae, ex energia vitali primitus inferiori vel etiam deficienti, ortae a statu asthenico apparenti, qui actionum vitalium modo oppressarum sequela, distinctio. Quum enim dissimulari certe non potest, corporis vigore universo infra modum quendam labefactato, singula etiam organa morbi aggressi imperio levius moveri eorumque functiones facilius perturbari, ita ut pro varia afflictorum constitutione nec non singulorum organorum diversa percipiendi proclivitate ac conditione, tunc haec tunc illa imprimis conspiciantur valetudinis laesae symptomata, unde etiam „nervosorum“ quovis in statu adynamico frequentia derivanda; tum vero extra dubium constat, afflicto organo quodam, cujus ad actionum vitalium libertatem integra vis necessaria, imprimis sensorio, omnes quippe et moventi et regulanti, illas etiam ocus serius alienari, ac, dummodo laesio illa gravior aliquantum fuerit, debilitate mox atque torpore insigniri. Nihilominus tamen principis symptomatum fontis indagatio veraeque a simulata asthenia accurata distinctio non maximi solum momenti ad curandi rationem differentem, quae cuique statui conveniat, constituendam, sed summopere etiam exoptanda et necessaria, ut deploranda illa confusio e vaga atque arbitraria status „nervosi, typhosi“ ⁴³⁾, maligni, neuropathici, neuroparalytici“ et cet. signi-

41) *Stieglitz* [l. c. b) p. 228.]

42) *Lefevre* [l. c. p. 99.]

43) Haec imprimis odiosa notatio, quum semel, ut typhi nomen proprio morborum generi vindicetur, conventum est, ad errores declinandos, quam diligentissime fugienda, nec nisi unicis scarlatinae cum typho complicitis casibus imponenda. Qui rari quidem videntur; e relatis tamen *Rilliet et Barthez* [l. c. p. 369] et *Löschner* [l. c. p. 14] aliisque, indu-

ficatione orta, demum exstinguatur, ineptaque haec denominatio ex usu eliminetur. Difficultati huic atque desiderio, ut, quantum fieri potest, subveniat auxilium, omnia, quibuscunque duci possimus, quam diligentissime respicienda: conditiones imprimis illae, non erutae quidem, quas sub genii epidemici nomine complectimur — constat enim experientia, alio tempore morbos ad indolem adynamicam, alio ad organi cujusdam singuli labem praevalentem proclivitate excellere —; peculiaris tunc aegrorum constitutio eorumque ante morbum novissimum valetudinis conditio; momenta omnia quibus affici potuerint; morbi dein evolutionis ratio symptomatumque exorientium series ac mutuus nexus; quibus omnibus rite consideratis, iudicium verae rerum naturae congruens ferri ut plurimum poterit; sin autem nihilominus anceps maneat, tum, nisi forte genius morbos dominans ad adynamiam distincte disponat, depressionis symptomata ut consecutiva tractans, errorem vix committet.

Prognosis in scarlatina generatim, ob fraudulentum morbi ingenium, circumspectius statuendam, res satis nota; nec non quantum hac ratione valeat genii morbos dominantis indoles differens, cum totius epidemiae, tum singulorum ejus stadiorum; minoris sane minimeque certi momenti anni tempora varia locique conditiones videntur. Ad singulorum casuum eventum praestituendum, afflictorum plus minusve justa constitutio nec non aetas differens — tenerrimae enim, infantes ad trium usque annorum, gravissimi affligi solent — respectu quidem aliquatenus digna, multo magis vero morbi signa quavis ratione a simplici

bii. Quanta autem cum circumspectientia symptomata typhosa sint consideranda, ipsi illi auctores — *R* et *B.* — animadvertunt, quum profitentur, [p. 382], se symptomata illa in aegris conspecta vestigiis congruis in cadaveribus sectis minime confirmata reperisse. Plurimae autem longe scarlatinae typhosae descriptiones nil sane continent, typhosam indolem distinguunt, sed potius unica speciei adynamicae vel sensorii gravius offensi symptomata; sic etiam a *Kreyssig* [l. c. p. 51 et seq.] enarrata typhosae scarlatinae species nil profecto aliud offert ac synochalem ex initio febris formam cum cerebri affectione graviore associata.

solitaque specie declinantis, vel ad tempus absentia, vel praesentium notio gravitasque diversa conducent. Hac ex parte reactionis universae modum per se, vel excedentis, vel justo inferioris, non adeo metuendum habeo. Ex symptomatum localium numero minus etiam momenti exanthematis tribuam varietatibus, cum quoad speciem, intensitatem extensionemve ac colorem etiam — livescentem enim quoque, si modo solae ac genuinae astheniae signum, non adeo ambiguum putem —, tum quoad decursum, — metastasium quippe praesumtarum sequelae tam metutae non modo vix exanthematis repercussi abitui attribundae, sed hicce potius a morbi tractu jam pridem intestino cuidam visceri converso derivandus; alias exanthema sine conspicuo quodam discrimine recessit, neque laetissime florens ad affectiones intestinas avertendas suffecit.

Omne potius scarlatinae discrimen a combinationibus, quas ineat, oriundum; ex hisce nullam tam trepidam reperi nec puto, quam sensorii graviorem labem, speciesque singulas, sub quibus occurrit, eo majori in genere vitae periculo stipatas, quo rapidius evolutae; itaque apoplectica species prae ceteris perniciosa, quae nisi primo brevissimoque tempore attentata, vix vitae conservandae spem admittit; plus aliquantum spatii auxilio ferendo in phrenitica patet forma; major etiam remediorum locus atque potestas in soporosa lentius aggressa specie; huic autem longius provectae si coryzae istius malignae signa aliquatenus evoluta associantur, tum prosperi eventus spes ultima, rarissimis quidem casibus excipiendis, evanescat. Quoad malorum posthumorum frequentiam ac speciem genii dominantis non minus quam in morbum principem vis respicienda; timenda tamen ista semper, ubicunque vasorum irritatio valetudinisque aegrae sensus desquamationis progredientis tempore non disparuerint; hydropem in specie invasurum ex urina nigricanti, sub hoc stadium conspecta, portendere potui. Evoluti jam, cum rapidius tum lentius aggressi, hydropis, et si organa summae ad vitam dignitatis, affecerit, eventum ex iis quae expertus sum, minime quidem

tam infaustum ambiguumque praestituam. Ceterorum quae scarlatinam secuta conspexi malorum, exitus multo minus etiam dubius.

Cura.

Cura prophylactica maximi quidem evaderet pretii ac momenti, si modo iis, quae jure postulantur, par esset; hisce tamen hucusque, quod valde dolendum, nondum respondet. Ignotis, quae ad miasma scarlatinum constituendum concurrant, conditionibus, illas tollendi etiam destituimur remedio. Nec minus latente contagii nascentis ratione, desideratur remedium, quod corpori aegro insertum principii morborum in illud funestam vim, qualicunque modo, aut extinguere aut quidem debilitare eoque contagium generandi potestate privare valeret. Contagium jam evolutum atque emanans dissipandi necessitas eo major videtur, cum illi qui longius in atmosphaera illo imbuta versati, demum succumbunt, gravissime plerumque affliguntur. Quae illam ad scopum commendata adhibitaeque, efficacia secura minime excellunt; fumigationes oxymuriaticae, nec non nitricae, ne ratione quidem incommodorum quae afferunt, babita, ad contagii vim delendam, nil praestitisse mihi visae; aliquantum huic contulisse aceti vapores puto, aëre scilicet simul saepissime restaurato. Magnopere quidem exoptandum remedium, quod contagionis periculo expositis, ab hoc praesidio sit. Laudatam hujus virtutis causa Balladonnam, dosibus tum iis quas Hahnemann jussit, tum majoribus riteque adhibitam, illam mihi etiam nequaquam probasse, si affirmo, vix quem mirum capiet; neque Aconitum, nec Chininum, quae hunc in finem commendata etiam in usum vocavi, potius laudanda.

Calomel autem, acidave mineralia majoribus dosibus, diutius porrigere, ambiguum putavi. Restet igitur, ne, qui contagionis discrimine versantur, animo deficiant, cura; ut ab aegris, ulterioribus praecipue morbi stadiis, quantum fieri potest, separentur; noxas omnes vitent, vitae rationem moderatam justam-

que observent, excretionisque normales ne retineantur, prospiciant. Viri scarlatinosi in corpus suscepti momentum vix phaenomenis quibusdam, nec certis unquam satis, insignitur, consilia itaque varia — diaphoreticorum, emeticorum, purgantium, perfusionum etiam aqua frigida ad principium morbosum vel abortive expellendum vel extinguendum, usus —, suspicione, contagionem locum habuisse, excita, cum parum nimis fundita, tum ob noxium, quem facile habere possunt, effectum, maxime ambigua neque admittenda puto.

Cura morbi evoluti vel ingenium illius vel symptomata potius spectare potest. Si quidem remediis antiscarlatinosis certis fidsque hucusque careamus, eorum desiderium eo magis necessarium apparet, eaque acquirendi nisus sobrius ac prudens quicumque quam maxime certo probandus, ni forte, therapia tanta, qua hucusque, infirmitate laborans, melius placeat. — Remedium autem morbi cujusvis ingenio contrarium ponderantes atque dijudicantes caveamus, ne nimium ac plus, quam praestari possit, postulemus. Temporum quippe hucusque omnium experientia docuit futurorumque sane confirmabit, morborum indoles conditionibus quibusdam, quarum imperium nexumque penetrandi inhabiles imperitique sumus, insensibili saepe nobis modo moveri ac transmutari, ita ut pro variis his differentiis varia etiam ad status morbosos tollendos postulentur agentia. Hinc remediorum varia pro variis conditionibus temporibusque virtus derivari posse videtur, quo vitio ne unum quidem ex omnibus, quae ob peculiarem quovis in morbo vim laudata, liberum repertum habemus; idem de illis, quibus antiscarlatina vindicata virtus, majori forte etiam jure valet. Accedit alterum eorundem remediorum mendum, eo consistens, quod, quamvis efficaciam morbi naturae contrariam haud abnuerint, certis tamen in casibus, tunc ad organon singulum quoddam, morbi impetu nimis percutsum, tum ut viribus infra modum oppressis succurratur, aliove consilio, auxiliariis adjuventur, oporteat. Quae manca illorum conditio, ut multum dolenda,

ita inevitabilis hucusque quidem videtur. Nihilominus tamen, quantum valebimus, contendendum, ut morbum cura illius naturam directe oppugnantem aggrediamur, nec nisi remediis eventu sperato deficientibus commoti, morbi symptomatis speciatim convertamus attentionem. Proinde scarlatinae cura has complectatur indicationes:

Removeantur omnia quae morbi decursum regularem perturbare possint, exituique illius normali obvia;

Morbo remediis occurrendum, illius in corpus afflictum vim funestam delere valentibus;

Ratio peculiaris organi cujusvis morbi vi praecipue offensi ejusque ab hac liberandi habenda;

Reactio organismi universi, quippe qua principii morbosus in illum imperium metiri aliquatenus possumus, respicienda.

Quoad primam legem, tollenda, si forte adest cum statu quovis alieno complicatio, quantum hoc fieri potest, ratione scilicet remediisque singulo casui convenientibus; quae, ut nota satis multumque variabilia, longius persequi omitto.

Conditiones tunc aegrorum externae justae instituendae, e quibus — perflatu frigidus diligenter quidem vitando — aeris temperiei aequae, moderatae, inter calidam et frigidam medium tenenti, frigidiusculae tamen potius, ac, quo major corporis aestus, eo frigidiori, princeps tribuendus locus; cujus in scarlatina vim salubrem, caloris autem externi altioris effectum noxium, experientia extra dubii aleam satis sustulit. Ab irritamentis quibuscunque simul plena abstinencia. Quoad cibos, parciores blandesque, pro potu aqua frigida recens ad libitum sumenda, optime conducent. Quod regimen non nisi desquamationis versus stadium demum calidiori paululum, et aliquantum incitanti mutandum.

Quot variae de scarlatinae naturae sententiae in lucem prodierint, totidem curandi methodi et commendatae et adhibitae, ob mirum quem protulerint, effectum, tum ad coelum sublatae, tum virtute omni expertes vel noxae vituperatae atque contemptae. Quas omnes colligere atque comparare nihil attineret, quia

a multis jam prospere peractum, limites autem, quos commutationi huic posui quibusque continear oportet, longe excederet; proinde de iis solummodo, quae e proprio intuitu usuque quem feci, expertus sum, verba aliquot faciam, liceat, itaque de iis primum, quibus peculiaris in scarlatina virtus vindicata, agam.

In acidorum, cum acetici, citrici, tum mineralium, in primis nitrici, partem, non possum, quin pronus sim; praestiterunt enim certis in casibus, adynamicam praecipue speciem prae se ferentibus, haud parva emolumenta; peculiarem autem in scarlatina virtutem illis haud tribuam, quam *Kreyssig* (l. c. p. 96) expectare videtur.

Aqua oxymuriatica in usum vocata, casus leves eundem benignum fecerunt decursum exitumque, quem alii prorsus naturae commissi; in gravioribus aliquantum casibus, neque ad febris indolem vel synochalem mitigandam, vel asthenicam corrigendam, neque ad sensorium attentatum vel jam afflictum liberandum, neque affectionibus posthumis occurrendo, conspicuam ullam mihi probavit efficaciam, et intus dosibus sufficientibus a 3j ad 3jj pro varia aetate, nycthemeri cursu, et lotionum instar adhibita, quarum etiam ad exanthema laetius in cute provocandum, effectum nunquam animadvertere potui. Ex quo, sententiis a *Sundelin* ⁴⁴⁾, *Seifert* (l. c. p. 142), *Löschner* (l. c. p. 36) prolatis, adjuncto, id quidem pateat, largam aquae oxymuriaticae tributam laudem non infallibili ejus convenire merito.

Ammonium carbonicum etiam, a *Bodenio* certe, l. c., a *Strahl* l. c. cum jactatione nimia, circumforanea fere, tanquam infallibile in scarlatina remedium, commendatum, cujus in favorem graves etiam multae voces sublatae, quod alii prorsus contemnunt (v. *Löschner* l. c. p. 36), mihi quidem virtutem eximiam haud probavit; statum quippe soporosum, quo aegri narcoseos instar tenentur, haud fugavit; excitantem vim insignem non ostendit; crises per urinam cutisque perspirationem largiorem, illius usum

44) *Sundelin*; *Seifert*; *Rayer* (v. *Fränckel* l. c. p. 522) alique.

secutas constantes haud vidi; vomitum, si hoc cujusvis esset momenti, non modo non sedat, sed potius, quia cum odio, a minoribus praecipue, sumitur, illum excitat.

Calomel — quia cuivis theoriae plus minusve facile accommodatum, omnibus serviens, maximoque inde cultorum atque admirantium numero in scarlatina tractanda gaudens remedium — equidem etiam in specie synochali eaque, quae cum soporoso statu conjuncta, ab initio adhibui. Dosibus majoribus porrectum, quae praestat emolumenta, prae illis quae laxantia alia, sine paribus tamen incommodis, revellendi ope exhibent, nulla ratione excellentia vidi; laudatam⁴⁵⁾ illius, pro assiduo potius usu adhibendi, specificam in scarlatina „maligna“ vim, haud confirmavit; nimis quippe lente agit ac salivatione provocata, cerebrum affectione semper liberari⁴⁶⁾, minime constitit. Ad hydropem autem, qui largius Mercurio dulci tractati fuerant, prae ceteris proclives reperti; ob sanguinis forte isto remedio plus etiam corruptam constitutionem, quod quidem e turpi aegrorum habitu eximiaque infirmitate concludi liceat; quae etiam opinio animadversione a *Löschner* (l. c. p. 46) facta sustinetur.

E magno remediorum excitantium, nervinorum numero in scarlatina tractata non plus quam duo expertus sum. Camphoram interdum in usum vocavi, ubi species vere adynamica apparuit atque ad humorum dissolutionem proclivis. Hisce in casibus illius effectum irritantem⁴⁷⁾ minime quidem symptomatis turbulentis auctis reprehendi, sed refrigerantem potius, viriumque labentium energia restituta, sedantem. — *Moschum* tunc, ubi fugientem vitae scintillam retinendi tempusque pro aliorum agentium efficientia acquirendi necessitas jubere videbatur, ad-

45) a *Rush*, *Hufeland* [v. *Kreyssig* l. c. p. 106], *Armstrong* ad articularum vigorem incitandum [v. *Stieglitz*, l. c. h) p. 226]; a *Stieglitz* qui asthenicae cerebri inflammationi assumptae illud opponit [l. c. a) p. 260]; *Goeden* [l. c.]; *Neumann* [l. c. p. 604] multisque aliis.

46) Quod *Stieglitz*, *Seifert* [l. c. p. 171, 176] firmum assumit.

47) Quam adeo metuit *Neumann* [l. c. p. 606]; *Stieglitz* [l. c. a) p. 246].

hibui, non saepe certe nec magnam illius virtuti laudem, in scarlatina quidem, tribuendam habeo; ut plurimum quippe, si alia vim abnuerint praesidia, et moschus nil jam adjuvat. Ceterorum autem analepticorum nervinorumve virtutem ut periclitarer, quam saepissime etiam symptomatum „nervosorum“ complexus occurrerit, parum impulsus sum, quum haec cum virium summi collapsus signis simul remediis effectus debilitantis potius, derivantibus evacuantibusque certius cedentia vidi, quod quidem de illorum vero fonte atque ingenio plus, quam argumentatio latior sermonesque, lucis afferre valet.

A remediorum diaphoresin adaugendam spectantium usu, per omnem morbi decursum ut diligentius me abstinere, rationibus pluribus ductus sum. Ne quidem ratione sententiarum habita, ex quibus diaphoreticorum ad scarlatinam tractandam commendatio sit exorta; neque incommodorum potius, ab intempestivo remediorum incitantium usu metuendorum⁴⁸⁾; nec demum sudorum largiorum, qui sua sponte passim occurrunt, notionis symptomaticae minimeque salubris in morbum vis — experientia non longa nec alta egeri mihi visum est, ut satis edocti simus, quemcunque vim naturae adhibendi conatum eamque in viam certam, ut ipsa huc tendat dirigendi nisus omnes, aut nil proficere, aut si quid effecerint, eventum parum sane in aegrorum utilitatem cadere. Itaque et in scarlatina, ut morbus simplicem regularem integrumque faciat decursum, feliciterque ac tuto judicetur, non nisi omnibus, quae liberae naturae efficientiae obstant, removendis, assequemur, neque humorum turgorem ad cutem dirigere, exanthema tardans ad illam elicere, repulsum revocare ac figere, vel diaphoresin criticam ocus provocare studentes, remediorum ope, quibus proprius hic supponitur effectus, certius huic prospiciemus eventui, quam contrariorum potius, ita purgantium, pro ratis conditionibus adhibitorum, usu, illum con-

48) De hisce uberius *Stieglitz* [l. c. a)]; *Goeden* [l. c.], *Wendt* l. c. tractant.

ciliare contigit. Quod hisce de diaphoreticis animadverti. ut de illis quae pro usu intestino adhiberi solent, nec non de calore externo altiori, ita non minus de lotionibus tepidis balneisque⁴⁹⁾ valeat, eodem certe consilio, vel etiam ad systematis nervi exorbitantis actiones sedandas, ad vitalitatem incitandam alias, ad desquamationem adjuvandam vel ad oedema fugandum, commendatis; nec non ad haecce, quod supra memoravi. eo potius referam, quum eorum effectum laudatum minime reprehendi, sed ambiguum potius morbique exitui fausto contrarium, convalescentiam quippe hydrope saepius secuto turbatam; ex quo dehortantibus a balneorum usu, ab *Ammon* (l. c. p. 61, 62), et *Meissner* (l. c.) omnino accedere pronus sum.

Emetica non nisi in casibus, ubi ex initio morbi manifesta ventriculi cibis obruti indigestionisque signa exstiterint, porrigenda habui; sine hac necessitate emeticorum usus, — secundum auctoritatem *Stieglitz* sub morbi exordium, vel ad leniorem illius decursum conciliandum, ad exanthema citius provocandum vel ad anginam cerebrique labem praehibendam; vel ut systematis lymphatici affectioni occurrat (*Kreyssig*); vel inflammationem tractus intestinalis avertat (*Goeden* l. c. p. 259) — institutus, nimis quidem anceps videtur praesidium, quocum *Wendt*, *Meissner* consentiunt, emeticorum abusu, affectionum sensorii frequentiam tribuentes.

Laxantia, quorum commendatores principes *Kreyssig* affert (l. c. p. 101 et seq.), quorum summus fautor *Stieglitz* (l. c. p. 143 et seq.), equidem etiam, si localis quaedam viscerum abdominalium affectio obstiterit, non in simplici scarlatinae specie vel „gastrica“, sed in gravioribus casibus, synochali febris indole excedenti vel cerebro simul afflicto datis, saepissime adhibui, eaque non essentialia sane, sed magni momenti — minus quidem debilitando, quam derivando — adjuvantia reperi remedia; salina

49) Quibus favent *Kreyssig* [l. c. p. 111]; *Wendt* l. c.; quae *Kroyher* [v. *Canstatt* l. c. p. 153] methodice adhibenda docuit.

imprimis ac prae omnibus, ob effectum certum celeremque, Bisulphatæ Magnesiae. Nunquam profecto incommoda illa, quae a laxantium usu, cum aliis metuit *Meissner*, exanthematis scilicet a cute recessum ac metastases, animadverti; ex adverso, ubi, ad quam adhibita erant, scopum attingere, implicationem tollere, contigerit, exanthema laetius sua sponte erumpens conspicere licuit.

Ab apparatus antiphlogistici usu strenuo lateque extenso, opem eam, quam cupidi illius ac fautores laudibus tam extulerunt, impetrari minime mihi contigit. Ratione quidem, quae sanguinem temere prodigere vetat, ductus, simulque a theoria inflammatoriam scarlatinae naturam docenti alienus, neque etiam de partibus, quae cordis vasorumque actioni excedenti ad congestionem conficiendas tribuendae sint, satis convictus — sanguinis depletiones instituendas ad certas quasdam singulasque scarlatinae anomala species restrinxi; venaesectiones moderatas non nisi exquisitae synochali febris indoli, illique, quae insultus apoplectici instar, vel symptomata cerebri maxime irritati prae se ferens, ingressa, speciei opposui; locales sanguinis depletiones, hirudinum cucurbitarumve ope, status soporosi lentioris initio vel ubi cephalalgia vehemens vexavit, ad caput; ubi a cordis, pericardii vel pleurae affectione periculum timendum, ad pectus institui. Quarum eventus docuit: in scarlatina synochali venaesectionum ad sanguinis turbas moderandas auxilium ut plurimum breve, incertum; illis institutis, ad affectiones locales, sensorii imprimis, proclivitatem minime cohiberi, sed contra augeri, quantum hoc e comparatione casuum, ubi venaesectiones adhibitae fuerunt, cum similibus absque sanguinis depletionem tractatis, concludere licuit; ad sensorium quasi apoplectico insultu percussum liberandum, venaesectiones nil profuerunt; symptomata phrenitica post venaesectionem factam eo ocius sopori et maxime profundo quidem cesserunt, ex quo excitare aegrum vix unquam contigit. Itaque non modo salutem unicam, quam in venaesectionibus quaerunt *Armstrong*, *Berndt* (v. *Stieglitz*, *Patholog.*

Untersuch. Bd. I. p. 239, 240), *Wendt* l. c. aliique multi, minime confirmatam reperi, sed ne utilitatem quidem, quam a moderato limitatoque potius illarum usu expectant: *Goeden* l. c. p. 209, qui ab intempestiva antiphlogosi hydropem metuit; *Kreysig* l. c. p. 89, 93; *Stieglitz* l. c. p. 171, 259, 287; *Meissner* l. c.; *Loeschner* l. c. 36; *Rilliet* et *Barthez* l. c. p. 400; atque alii, neutiquam accepi, nec possum quin pleno animo illis, assentiar, qui venaesectionem ambiguum in scarlatina tractanda fugiendumque remedium monent: *Sandwith*, *Lichtenstaedt* (v. *Meissner* l. c. p. 343), *Chomel* (*Journ. für Kinderkr.* 1846. Bd. VI. Hft. 2.). Sanguinis evacuationes locales, cerebri affecti causa susceptae, cephalalgiam vehementem, ubi hoc praevaluerat symptoma, levarunt ac sustulerunt; statui soporoso tollendo autem nil profuerunt, quin etiam eum saepius, exigua sanguinis copia emissa, auctum conspexi; quod ab *Ammon* etiam animadvertit (l. c. p. 35). Plus quidem emolumenti a cucurbitis, ubi necessarium visum est, pectori applicitis, vidi; quod tamen non sanguinis evacuati copiae tam, quam revulsioni illis peractae, tribuere coactus sum.

Magnum quidem frigoris in scarlatina sananda opus. Ne tamen qui antiphlogosi dediti ac prospiciunt, hanc rem ad suam referant partem commodumque; quantum enim utilitatis in scarlatina praestet frigoris usus, non ab antiphlogistica illius virtute pendere, ex eo jam elucet, quod maxime salubrem manifestavit effectum, ubi remedia antiphlogistica principia, sanguinis depletiones, nulli prorsus emolumento vel potius contraria fuerunt, neque sthenicae modo scarlatinae speciei, sed adynamicae non minus conduxit. Quae ejus agentis proxima sit ratio — num sedanti vel excitanti in nervos impulsione, vel electricitatis aberrantis statum eoque fluidorum constitutionem permutando, vel principio morbo directe opposita vi, aliasve — hoc fidenter confirmare quidem non suscipiam. Pro varia adhibendi ratione effectus etiam atque intensitas varia. Summae efficientiae atque vehementissimi simul momenti perfusiones aquae frigidissimae ope institutae,

qua earum sine discrimine vel unica symptomatis cujusdam morbo proprii, caloris e. gr., modum certum excedentis, ratione habita vel etiam remedii tamquam prophylactici usus, qua ratione a Currie multisque aliis (vid. *Hencke* l. c. p. 362 et seq.) institutae, applicatio temeraria certe videtur. Perfusiones frigidae potius non nisi ad singulos gravissimosque scarlatinae casus implicitos, ad quos debellandos praesidio alio quodam velocitate atque intensitate illis aequae valenti destituimur, limitandae, ad illos scilicet, qui e cerebri labe graviore nascuntur; ad hosce etiam casus *Wendt* illas restringit, nec non *Goeden*, l. c. p. 207, atque putrida etiam scarlatina postulatas putat; *Hencke* l. c. p. 377 non nisi ad cerebri affectionem praehibendam vel tollendam illas commendat, quocum *Rilliet* et *Barthez* l. c. p. 406, consentiunt. — Ut vero perfusiones frigidae eximiam suam virtutem, periculum hoc mox tollentes probent, sensorii vigorem necdum infra modum delapsus esse, requiri videtur; irritati quippe ad summum cerebri symptomata, phrenitica, sedare ac fundere praecipue valuerunt; tum etiam statum soporosum rapidius aggressum recentemque dispergere, vel primitus, vel irritationis symptomatibus praeviis, evolutum. Incertior multo soporem diutius protractum tollendo fuit effectus; nulla illarum salutaris vis, sed exitum lethalem potius accelerans, si sensorii aliquatenus adhuc vigentis signa vix jam conspici potuerant. — Pro varia status postulantis specie, modificata aliquantum perfusiones instituendi ratio melius etiam conducere videbatur; aquae radio forti vigentique in caput conducto diutius, donec aeger acquiesceret mentemque reciperet, continuatae, symptomata exaltatae alienataeque sensorii efficientiae certius longiusque in tempus fugare valuerunt; saepius iteratae, non tam diu, vehementius autem atque aquae ope maxime frigidae institutae statu soporoso obrutis facilius sensum reddiderunt. Quoties ad eventum exoptatum conciliandum repetendae perfusiones, hoc quidem admodum differt; quo ocius susceptae fuerint, eo velocior in genere diutiusque perseverans effectus; interdum mali impetus

duabus vel tribus, horae unius intervallo interposito repetitis, fractus, alias octies reiteratae fuerant. Si tamen non primae conspicuum protulerint symptomatum levamen, ulteriorum effectus jam minus evidens, nimisque frequens reiteratus usus plerumque haud conferre videtur. Prosper earum effectus e mente redeunti ut plurimum, e quiete succedenti atque somnolento statu, haud alto tamen, concludi potest. Si modo frangere morbi discrimen contigerit, reliquus decursus haud turbatus, sat levis fieri solet, crises, desquamatio etiam, largae; subito perfusionibus prorsus interemptum morbum nunquam vidi. — Memorata mox frigus applicandi ratione, et efficacia et securitate multum inferiores sunt alii illud adhibendi modi, inter quos corporis aegrorum involutiones, linteorum aqua frigida madentium ope factas, quas, ad cerebrum gravius oneratum liberandum, prospere passim adhibui, ob revulsionem fortem, quam cito ad omnem corporis superficiem provocant, ceteris priores, habeam; minus certe valent lotiones frigidae, vel aquae simplicis, vel chloratae, vel aceti ope — quod parvi discriminis fuisse, mihi quidem videtur — institutae. Ad illam enim difficultatem, quae e locali quodam affectione aggressa originem ducit, vel praehibendam vel solvendam⁵⁰⁾ nullum mihi certe probarunt praesidium. Incommoda aegrorum singula nimirum lenierunt, aestum oppressionemque moderarunt; auxilium hoc autem fugax leveque atque eo brevius ac minus conspicuum evadit, quo saepius lotiones reiterentur; earum ad morbum penitus mitigandum vel etiam praescindendum vim salutarem equidem animadvertere haud potui; at, quod inprimis respectu dignum, illis identidem adhibitis, ad aegritudines posthumas, praecipue hydropem, proclivitas aucta mihi visa est, Ambigui ex hac causa remedii usum postea e scarlatinae cura excludendum putavi certioreque effectum, minus violentum quidem at tenaciorem, ab aëris temperie refrigerata

50) Quo consilio a *Goeden* [l. c. p. 190] commendatae: quibus pluri additi [v. *Canstatt* l. c. p. 169].

remedioque lenienti intus sumendo expertus sum. — Balnea frigida, ad perfusionum locum supplendum, (quae a *Rilliet et Barthez*, l. c. p. 407, cum Mercurii dulcis usu una commendantur), cum ob instituendi, tum ob praejudicia obstantia devincenti difficultates, ne semel quidem adhibui. — Fomenta frigida capiti applicita, in scarlatina angustiores quam alias locum habere videntur; non modo rarius quippe ab aegris tolerantur, sed etiam parum, nec nisi in leviori quadam sensorii affectione, emolumenti tulerunt; in gravioribus vim illam salutarem, quam *Wendt, Goeden* alique adeo laudant, nusquam reprehendi.

Rubefacientium atque vesicantium in scarlatina sananda virtutem permultum expertus sum, eorumque usum, quocumque in casu difficiliore implicitoque minime omittendum censeo. Sinapismi, — quos in scarlatina, ob inferiorem cutis afflictorum sensibilitatem, *Wendt* audacius applicare suadet; quibus *Stieglitz* adeo favet — velocius quidem agunt, at levius; proinde, ubi effectus derivans citior leviorque desideretur — si, ne febris exasperantis impetu viscera intestina tententur, metuendum —, ubique incitans simul exoptetur impulsus — in adynamica scarlatinae specie, vel sensorii efficientia oppressa — potius locum habeant, applicandique locis deinceps mutatis, saepius reiterentur; nec non — si cui hoc gravissimi forte videtur momenti — exanthemati ad superficiem eliciendo atque in cute figendo, sinapismi potissimum conferunt, multoque certius huic scopo remedium constituunt, quam lotiones omnes fricationesve, aptiusque, quum simul harum incommodis libera. — Tardior quidem, at gravioris momenti simulque tenacior vesicantium effectus, imprimis revellens; ex quo, ad viscerum internorum, cerebri praecipue, nec non aliorum, affectionem et praehibendam et tollendam, maxime cum apta tum probata expertus sum, neque unquam, quod nonnullis animadversum est, cerebri affectionem exasperatam, agitationem auctam (*Withering* v. *Kreyssig* l. c. p. 109) vel prostrationem majorem (*Stieglitz* l. c. p. 250) vidi, nec possum, quin laudantibus vesicantia *Wendt, Navier, Kortum*,

Kreyssig (ibidem) *Storch; Chomel* (Journ. f. Kinderkr. 1846, Bd. 6, Hft. 2) aliisque, intimo ex animo assentiar.

Potentissimum autem remedium *Ungt. stibiatum*⁵¹⁾, cutis superficiei, vesicantis ope, epidermide privatae applicitum, virtutem revellentis cum irritanti conjungens. Revulsionem penetrantem, fortissimam diutiusque continentem expediens, organon morbi impetu gravissime oneratum obrutumque liberat; vi excitanti, quae summa illi inest, eodem simul tempore oppressam extinctamque prope suscitatur reactionem, prae ceteris, quae hoc consilio adhibeantur, remediis, eo excellens, quod tuto citoque agit, et quovis alio externo efficacius, prae intus porrectis eo etiam, quod vi quacunque adventitia, non exoptata, saepius noxia, liberum. Ob haec merita maxime me aestimato praesidio, ne quis peculiarem contra scarlatinam virtutem vindicaturum me putet, adjiciam, illud eandem non minus et typho, hydrocephalo aliisve malis afflictis, sensorio gravius laeso detentis, praestitisse; nec etiam lenibus adnumerandum esse, minime sane abnuo, sed potius et primum illius impulsus vehementem, et effectui profundius laceranti postea attendendum esse, concedam; attamen, praeterquam quod illud non adhibui, neque adhibendum alia conditione statuo, nisi quum certum manifestumque vitae periculum a profunda sensorii labe impenderet, itaque incommodorum, quae forte excitet, subtilis adeo ratio non habenda, — sequelas etiam ambiguas periculosasve omnes, quae forte praesumantur atque timeantur⁵²⁾, haud animadverti; ne in infantibus quidem, duorum vel trium annorum, quibus applicitum erat, vel telae subcutaneae inflammationem diffusam suppurationemque, vel pustularum quas elicuerit, collapsum cum pulmonum paralyssi sequenti, vel gastralgiam aut gastricis aliisve detrimenta unquam conspexi. Quum breve tantummodo temporis spatium — unam ad tres usque horas — ad effectum conficiendum postulat,

51) Ex ungt. simpl. 3jj, c. tart. stibiat. 3j — 3ß, mixtis, paratum.

52) v. *Eisenmann*, [l. c. b) p. 283.

qui e doloris sensatione, quam aegri identidem manifestant, vel e largiori secreti seroso-purulenti copia, vel e pustulis emergentibus sufficiens conspicuus; vix plus quam minimae illius particulae, aut nullae resorbeantur, omnisque effectus contactu locali potius peragitur; suppuratio autem profunda quae sequi solet, vel ulceratio passim, cura aliquantulum attenta haud difficile cohibenda, nec alias ac diligentia omni omissa, usque ad ossa sub-jacentia penetrare poterit.

Restat, ut paucis mentionem faciam remediorum, quorum vim in scarlatina sananda salutarem, prae ceteris eximiam, expertus sum — Nitratu Kalici ac Natri —, quae antiphlogisticis simplicibus adnumerata, a plurimis multo medicis negligentius tractata, ab aliis contempta⁵³⁾, quae ab *Ammon* l. c. digniora aliquantulum habuisse videtur, quae in usum ut vocarem, consilio atque autoritate *Rademacher* (l. c. p. 16, 160) commotus sum; quorum — postquam varia supra allatorum specifica sat exili cum eventu longius adhibueram — et effectus satisfactus et a continuo usu dein per epidemiae anni 1847 decursum haud recessi. Laude inprimis dignum — quia, dummodo dosibus modum haud excedentibus porrigitur, omni simul tractui intestinorum infesta vi vacuum, salubri imo praeditum — Natrum nitricum, quantum, aegrorum incommoda cruciatusque leniens, aestum excedentem moderans, sanguinis turbam sedans, statum comatosum fugans, praestiterit, non simplicis antiphlogistici more egisse, ex eo eluceat, quod laudatam hanc illius vim non in casibus solum erethicam vel synochalem indolem prae se ferentibus, sed non minus adynamica indole insignitis, expertus sum; ac ne quis forte morbum, quem remedii mox dicti ope mitigatum ita breviusque per temporis spatium finitum vidi, ab initio

53) *Wendt* [l. c.] ab infantum certe cura Kali nitricum, quia tractui intestinorum nimis infestum, relegandum putat: *Goeden* eidem remedio in scarlatina tractanda omnino locum non tribuit [l. c. p. 221]; *Berends* ambiguum putat atque, vasorum superficialium actionem debilitando, exanthematis eruptionem inhibens [v. *Fränkel*, l. c. p. 521.]

jam ac per se benignum fuisse vel in epidemiae decrescens stadium cecidisse putet, adjiciam, illam et gravitate et ad anomalias proclivitate eodem ipso tempore satis excelluisse. Quibus demum convictus, sum in unico hujus remedii continuatoque usu ad morbi decursum leniorem regularemque potius conciliatum, satis ut plurimum fuisse praesidii adjuvantiumque opus non nisi praeter modum violenta morbi vi periculoque ab organi cujusdam, superioris ad vitam dignitatis, labe, oriundo postulatum adhibui. Ita ubi synochali scarlatinae specie exquisita — vasorum actio modum excedens singulo cuicunque visceri intentaverit, laxantia nonnunquam intercalare, nec non sinapismos, derivandi scopo, adducere aptum reperi. Ubi status adynamicus insignis evolutus camphoram interdum ac sinapismorum usum frequentem; quum ad humorum dissolutionem simul major propensio conspicua, acidum nitricum prospere adjunxi.

Multo major autem remediorum auxiliarum fit necessitas morbi impetu in organon quoddam nobilius prae ceteris converso. Ad hoc enim discrimen tollendum unicum medicaminis me probati usum, ita ut omnium, quae specifica hucusque laudata, sine remediorum adjuvantium et quidem localium ope adhibita, non satis valere, libenter concedo. Difficultatum omnium ex anomalo hac ratione morbi decursu ortarum, cerebri affectionem imprimis respiciam frequentissimam quippe gravissimamque. Multo facilius autem — quo peritissimi omnes consentiunt — quam malum evolutum debellare multoque magis valet, incipiens modo cohibere, unde patet, quam maximi sit momenti signorum qualiumcunque illud praesagientium, si quae adsunt, ratio habenda. Proinde, quum de prodromorum, quos supra identidem significavi, notione eventu edoctus fuerim, dummodo suspicio illis aliquatenus fuerit confirmata, periculo imminenti occurrere haud dubitavi eoque consilio vesicans nuchae applicandum institui. Quod, justo tempore adhibitum, vel discrimen avertere, vel certe non prorsus sublatis cursum morari valuit, quo necessarium aliorum agentium efficientiae tempus acquisitum. — Quum vero

subito, insultus apoplectici ad instar, malum invaserit, vel si cum maxime irritati sensorii symptomatis rapidius aggressum fuerit, ex initio perfusiones frigidas, involutionem tunc corporis linteorum madentium ope, ratione supra uberius explicata, institui, laxantia, sinapismos in usum adduxi; quibus cunctis nonnunquam discrimen sustinere, eoque eadem qua incurrerit, velocitate repulso, morbi decursum normalem conciliare contigit; si autem, quod saepius, — ni immediate mors secuta fuerit — retardare tantummodo primum incursum contigerit symptomatumque speciem transmutare, vel ubi primitus status soporosus lentius evolutus praevaluerit, tunc vesicans nuchae applicitum maxime quidem necessarium; raro tamen gravioribus in casibus per se ad labem tollendam sufficiens reperi, sed potius ad locum, unguento stibiato applicando, apparandum adhibui, cujus ultimi remedii ope — longe non omnes quidem inquam, at plures aegros, stupore ac lethargo detentos, vitalitate ad summum exhausta, collapsos, excitatos demum, animum recipientes recreatosque sensim vidi, qui sopore aeterno capti jam apparuerant. Coryzae malignae isti, quam non nisi soporis alti comitem conspexi, curam peculiarem haud opposui; altera, quae levior, naturae opi commissae sua sponte disparuit.

Pericardii ac pleurae affectiones, praemissa cucurbitarum ope sanguinis depletionem locali vel sine hac, vesicantibus applicitis iteratisque tollere semper licuit.

Anginae ut plurimum curam propriam haud converti; sua quippe sponte brevi disparere soluit; si vero tenacior graviorve, vesicans vel nuchae, vel colli regioni anteriori ab uno maxillae infer. angulo ad alterum, applicitum arctum conduxit; a gargarismatum omnium usu, supervacaneo quippe, me abstinui; rarius fauces lap. infernali tetigi.

Catarrhalia symptomata unico Natrii nitrici usui cesserunt; nec minus et „gastrica“ illius ope brevi sublata.

Tumores varios telae subcutaneae vel glandularum, per scarlatinae decursum, non nisi tinctura Jodi diluta oblinere, institui.

Quod malorum secutorum curam attinet, atque hydropicas affectiones speciatim, ocius rapidiusque evolutis eadem, quae scarlatinae sanandae conducentia expertus sum, remedia — Kali ac Natron nitricum — prospere adhibi, adjectis, in specie hydropis superficiali, corporis fricationibus siccis simplicibus, vel vaporum e resina quadam paratorum ope conjunctis; ubi in cavo quovis vel viscere interno seri accumulatio conspicua, vesicantium frequentium ope adjuncta. In speciebus hydropicis serius evolutis lentisque potius, therebinthinae usus intestinus salubrem mihi admodum probavit vim. Minorem aliorum remedium efficaciae tribuere possum laudem; salia tartarica nec non acetica, virtute quidem non omni destituta, eximie laudandam tamen non probarunt; minus etiam pretium vegetabilia, diuretica vel diaphoretica, mereri visa sunt; herbae Digitalis purp. nullam prorsus virtutem expertus sum⁵⁴⁾; calomel, raris in casibus ubi adhibui, nil laude ulla digni praestitit, incommodorum quidem satis afferens. A laxantium usu nil emolumenti vidi. — Ad quamcunque autem hydropis speciem longius protractam obstinatamque tuto debellandam, nullum remedium tantum praestitit virtutis, quam Kalium⁵⁵⁾ jodatum, cujus usui continuato, quod ne unus quidem aegrorum gravissime detentorum perierit, meritum deberi convictus sum. Salubris remedii laudati vis mox mucosae narium secretionem largiori. lotii evacuati copia aucta mutatoque habitu conspicitur; urina quippe albumine admixto brevi destituitur; color, si nigrescens, fuscus hucusque, pallido claro cedit.

Sensuum externorum vitia, scarlatina relicta, unicus revelentium nuchae identidem applicitorum usus tollere sufficit.

Ad febrem lentam, scarlatinae sequelam, fugandam Chininum roborantiaque alia parum valuerunt; Olei jecoris

54) Idem hoc *Merbach* [l. c.] confirmat.

55) An forte exsudatum in renum parenchyma atque indurescens albumen [quod assumit *Merbach* l. c.] solvendo, prospere ita agit?

Aselli continuatus usus, lactisque vaccini recentis largior adjunctus, plurimum contulerunt.

Tumores glandularum tincturae Jodi illitae ope aut unguentis, Jodinam, extr. Belladonnae, Cicutae continentibus inuncti, soluti; si in suppurationem tenderint, haec emplastri cujusdam maturantis continuo adhibiti ope satis ut plurimum, sine cataplasmatum, sat incommodorum alias, usu, accelerabatur. Maturatos aperiendi opus naturae plerumque, quousque licuit, commisi, quo sanatio plena multum certe adjuvari videtur.

THESES.

1. Remedia specifico effectu, vel proprium quoddam morbi genus oppugnanti vel singulo cuidam organo inprimis prospicienti, insignia, rite adhibita therapiae rationali non modo non repugnant, sed eam adjuvare etiam multum valent.
 2. Morbi cujuscunque febrilis cura ne reactionis universae modum inprimis nimiumque spectet, cavendum.
 3. Trepanationis peractae infaustus eventus vix unquam ab ipsius operationis momento funesto derivandus.
 4. Ad hernias inveteratas, inprimis inguinales, quae reponi potuerant, si incarcerarentur, coaptandas, herniotomia non nimis properanda.
 5. Mercurii inprimis dulcis —, quum prosper illius effectus dubius admodum, infesta autem corpori vis certa, usus quam maxime limitandus.
 6. Quanam virtute Digitalis purpurea laudem prodige tributam mereatur, quaerendum.
-